

**T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ**

**KAYNAŞTIRMA UYGULAMASI YAPILAN
İLKÖĞRETİM OKULUNA DEVAM EDEN
ZİHİN ÖZÜRLÜ ÖĞRENCİNİN
BULUNDUĞU SINIFTA NORMAL ÇOCUK
ANNELERİNİN KAYNAŞTIRMA
UYGULAMASINA İLİŞKİN GÖRÜŞLERİ**

**Nuray ÖNCÜL
(Yüksek Lisans Tezi)
ESKİŞEHİR, 2003**

**T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ**

KAYNAŖTIRMA UYGULAMASI YAPILAN İLKÖĞRETİM OKULUNA
DEVAM EDEN ZİHİN ÖZÜRLÜ ÖĞRENCİNİN BULUNDUĞU SINIFTA
NORMAL ÇOCUK ANNELERİNİN KAYNAŖTIRMA UYGULAMASINA İLİŖKİN
GÖRÜŖLERİ

**T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ**

Nuray ÖNCÜL

124649

YÜKSEK LİSANS TEZİ
Özel EĞitim Anabilim Dalı

DanıŖman : Yrd. Doç. Dr. E. Sema BATU

EskiŖehir

Anadolu Üniversitesi EĞitim Bilimleri Enstitüsü

Temmuz 2003

124649

YÜKSEK LİSANS TEZ ÖZÜ

KAYNAŞTIRMA UYGULAMASI YAPILAN İLKÖĞRETİM OKULUNA DEVAM EDEN ZİHİN ÖZÜRLÜ ÖĞRENCİNİN BULUNDUĞU SINIFTA NORMAL ÇOCUK ANNELERİNİN KAYNAŞTIRMA UYGULAMASINA İLİŞKİN GÖRÜŞLERİ

Nuray ÖNCÜL

Özel Eğitim Anabilim Dalı

Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Temmuz 2003

Danışman :Yrd.Doç.Dr. E. Sema BATU

Bu araştırmanın amacı, Eskişehir ilinde kaynaştırma uygulamasının yapıldığı bir ilköğretim okulunda normal çocuk annelerinin kaynaştırma uygulamasına ilişkin görüşlerini almaktır. Araştırma kapsamına gönüllü olarak katılan sekiz normal çocuk annesinin görüşleri alınmıştır. Bu amaçla nitel veri toplama tekniklerinden yarı yapılandırılmış görüşmeler yapılmış, daha sonra veriler tümevarım yoluyla analiz edilmiştir.

Araştırmaya katılan annelerin tamamı okulun 8-E sınıfında okuyan öğrencilerin anneleridir. Bulgular normal çocuk annelerinin kaynaştırma uygulamasına ilişkin tutumlarının olumlu olduğunu, ancak kaynaştırma uygulaması ile ilgili bilgilerinin yeterli olmadığını göstermiştir. Ayrıca okul-veli işbirliğinin hemen hemen olmadığı ortaya çıkmıştır. Velilerin, okulda kaynaştırma uygulamasının yapıldığını ancak kaynaştırma sınıfına devam eden çocuklarından öğrendikleri bilgiler arasındadır.

Araştırma sonucunda elde edilen bulgular normal çocuk annelerine ve aynı zamanda babalarına yönelik olarak bazı önerilerin ortaya çıkmasını sağlamıştır. En önemli öneri kaynaştırma uygulaması konusunda normal çocuk velilerinin bilgilendirilmesi için yapılacak etkinliklerin sıralanmasıdır. Ayrıca normal çocuk velileri ile kaynaştırma velilerini bir araya getirecek programların yapılması da önemli bir öneri olarak sunulmuştur.

ABSTRACT**THE OPINIONS OF REGULAR EDUCATION STUDENTS' MOTHERS
IN A PRIMARY SCHOOL TOWARD INCLUSION**

Nuray ÖNCÜL

Special Education Major

Anadolu University, Institute of Educational Sciences, July, 2003

Advisor: Assis. Prof. E. Sema BATU

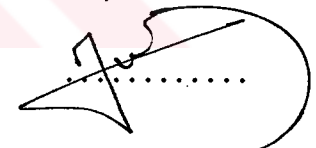
The purpose of the present study was to analyze the opinions of regular education students' mothers in a primary school toward inclusion in Eskişehir. The opinions of eight volunteer mothers were gathered. All of the mothers were the mothers of children who were attending to an eighth grade of a primary school. Moving with the purpose of the study semi-structured interviews were conducted with the mothers, and the data collected were analyzed using inductive analysis.

Results of the study revealed that the opinions of regular education students' mothers were positive but, their knowledge about inclusion was not sufficient. It can also be said that school-parent cooperation was not sufficient either. Mothers also mentioned that they heard about the inclusion implementation from their children but nobody else from the school.

There were also some recommendations for other regular education students' mothers and fathers. One of the major suggestions was THAT THERE SHOUL BE some informing seminars for the regular education students' parents about inclusion and students with special needs. Another suggestion was meetings for the parents of both regular education and inclusion students.

JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI

Nuray ÖNCÜL'ün, "Kaynaştırma Uygulaması Yapılan Bir İlköğretim Okulunda Normal Çocuk Annelerinin Kaynaştırma Uygulamasına İlişkin Görüşleri" başlıklı tezi 17/09/2003 tarihinde, aşağıda belirtilen jüri üyeleri tarafından Anadolu Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca Özel Eğitim Anabilim Dalı Zihin Engelliler Öğretmenliği yüksek lisans tezi olarak değerlendirilerek kabul edilmiştir.

	Adı-Soyadı	İmza
Üye (Tez Danışmanı)	: Yrd.Doç.Dr Sema BATU
Üye	: Doç.Dr Yıldız UZUNER
Üye	: Yrd.Doç.Dr Mehmet GÜLTEKİN

Prof.Dr. İlknur KEÇİK
Anadolu Üniversitesi
Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürü

ÖNSÖZ

Son yıllarda özel eğitime verilen önemle birlikte, kaynaştırma uygulamasının da önemi artmaya başlamıştır. Ancak kaynaştırma uygulaması gerek yasalarda gerek uygulamada var olmasına rağmen, bu konuda yapılan araştırmaların az olduğu ve kaynaştırma uygulamasına yönelik görüşlerin alındığı çalışmalarda da kaynaştırma uygulaması ile ilgili oldukça bilgi eksikliği olduğu görülmüştür. Dolayısı ile bu araştırma az da olsa kaynaştırma uygulaması konusundaki bilgi eksikliğini giderecek ve bu konudaki araştırma birikimine katkı sağlayacaktır. başarısını artırmak için normal çocuk annelerinin de bu sürecin içine girmelerini sağlayacaktır.

Hala bu cümleleri yazabildiğime inanamıyorum. Bu cümleleri yazmamı sağlayan insanlara teşekkür etmenin yetersiz kalacağını da biliyorum.

“Hocam sizce bu tez bitecek mi?” sorusuyla başladığım ve sonrasında da odadan çıkarken biteceğine inandığım görüşmelerden sonra her zaman yanımda olduğunu hissettiğim hocam Yrd. Doç. Dr. Sema Batu’ya benden akademik ve manevi desteğini esirgemediği için teşekkür ediyorum.

“Her şeyden önce iyimser olmalısın, yoksa hayatta hiçbir şeyin istediğin gibi olmaz” cümleleriyle şekillenmişti tezimin temelleri. Bu cümleyle benden o günlerde fikirlerini esirgemeyen hocam Doç. Dr. Yıldız Uzuner’e teşekkür ediyorum.

Görüşmeler için benden hiçbir yardımını esirgemeyen kaynaştırma öğrencisinin annesine ve görüşmelere gönüllü katılan diğer annelere teşekkür ederim.

Son güne bırakıp da zaman zaman zor durumda bıraktığım gene de seve seve yardım eden ve desteğini hep yanımda hissettiğim dostum Öğrt.Gör. Şerife Yücesoy’a, görüşmelere başlamadan önce görüşmelerin heyecanını benimle birlikte paylaşan ve elinden gelen her şeyi yapan dostum Gamze Aytekin’e ve aynı sınıfta paylaştığım dostum bu süreci benimle birlikte yaşayan Hatice Hatiboğlu’na teşekkür ediyorum.

Yüksek lisans boyunca bana rahat bir çalışma ortamı sağlayan ve desteklerini esirgemeyen sorumlu müdürümüz Mukadder Ulaşanel, Bahri Akçakavaklı ve diğer iş arkadaşlarıma teşekkür ediyorum.

Bazen kızdırsam da tezimi kendi tezi gibi sahiplenen ve umutsuzluğa düştüğüm zamanlarda sürekli olarak el uzatan dostum Bülent Erdoğan'a teşekkürü bir borç biliyorum.

Son olarak da canım aileme minnettar olduğumu belirtmek istiyorum. Ama dedim ya bütün teşekkürler yetersiz kalıyor...

ÖZGEÇMİŞ

Nuray ÖNCÜL

Özel Eğitim Anabilim Dalı
Zihin Engelliler Öğretmenliği Yüksek Lisans Programı

Eğitim

Lisans 2000 Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Bölümü,
Ankara

Lise 1993 Mustafa Kemal Lisesi, Eskişehir

İş

2001- Özel Can Zihin Engelliler Rehabilitasyon Merkezi
2000 Umut Rehabilitasyon Merkezi

Kişisel Bilgiler

Doğum yeri ve yılı: Afyon, 10.04.1977 Cinsiyet: Kız Yabancı dil: İngilizce

TABLÖLAR LİSTESİ

<u>Tablo</u>	Sayfa
1. Annelere İlişkin Demografik Bilgiler	24
2. Verileri Toplama Programı.....	25

ŞEKİLLER LİSTESİ**Sekil****Sayfa**

Kategoriler ve Kodları..... 28

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa</u>
ÖZET.....	ii
ABSTRACT.....	iii
JÜRİ ve ENSTİTÜ ONAYI.....	iv
ÖNSÖZ	v
ÖZGEÇMİŞ	vii
TABLolar.....	viii
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	ix
BÖLÜM 1	
GİRİŞ.....	1
1.1.Özel Eğitim.....	1
1.2. Zihinsel Özürlü Bireyler ve Eğitimleri.....	2
1.3.Kaynaştırma.....	3
1.4. Kaynaştırma Uygulamasının Yasal Dayanakları.....	4
1.4.1.Dünyadaki Kaynaştırma Uygulamalarının Yasal Dayanakları.....	4
1.4.2.Türkiye’deki Kaynaştırma Uygulamalarının Yasal Dayanakları.....	4
1.5. Başarılı Bir Kaynaştırma Uygulamasında Bulunması Gereken Unsurlar.....	5
1.5.1.Öğretmenler.....	6
1.5.2.Normal Öğrenciler.....	7
1.5.3.Kaynaştırma Öğrencileri.....	7
1.5.4.Okul Yönetimi.....	8
1.5.5.Fiziksel Ortam.....	8
1.5.6.Bireyselleştirilmiş Eğitim Programları.....	9
1.5.7. Aileler.....	10
1.6. Kaynaştırmaya Hazırlık Çalışmaları.....	11
1.7.Zihin Özürlü Öğrencilerin Kaynaştırılmasıyla İlgili Yapılan Çalışmalar.....	12
1.8.Amaç.....	14
1.9.Önem.....	15
1.10.Sınırlılıklar.....	15

BÖLÜM 2

YÖNTEM.....	16
2.1. Araştırma Modeli	16
2.2. Verilerin Toplanması Süreci	17
2.2.1 Görüşme Soruları.....	17
2.2.2. Pilot Görüşme.....	18
2.3. Görüşmelerin Yapılması.....	19
2.3.1.Görüşme İlkeleri.....	19
2.3.2 Araştırmanın Yapıldığı Okul ve Sınıf.....	19
2.4. Araştırmaya Katılacak Annelerin Özellikleri	20
2.4.1. Araştırmaya Katılacak Annelerin Belirlenmesi.....	20
2.4.2. Araştırmaya Katılacak Annelerin Özellikleri.....	21
2.5. Veri Toplanması	22
2.5.1. Veri Toplama Programı	22
2.5.2. Görüşmelerin Gerçekleştirilmesi	22
2.6. Verilerin Analiz Edilmesi.....	23
2.6.1. Verilerin Dökümü	23
2.6.2. Analiz Öncesi Hazırlıklar	23
2.6.2.1.Verilere Sayfa Numarası Verilmesi.....	24
2.6.2.2. Kategorilerin ve Kodların Oluşturulması.....	24
2.6.2.3. Kodlanan Verilerin Dosyalanması.....	25
2.6.2.4. Temaların Oluşturulması.....	26

BÖLÜM 3

BULGULAR.....	28
3.1. Normal Çocuk Annelerinin Emre Hakkında Bilgi	
Aldığı Kişiler	28
3.2.Benzerlikler.....	29
3.2.1. Emre'yi normal çocuklara benzetenler.....	29
3.2.2. Emre ile kendi çocuğu arasında benzerlik olup olmadığını bilmeyenler.....	30
3.3. Farklılıklar.....	30

3.3.1. Emre ile kendi çocuğu arasında fark var.....	30
3.3.1.a. Zihinsel açıdan fark.....	30
3.3.1.b. Okuma ve konuşma açısından fark.....	31
3.3.1.c. Cinsiyet farkı.....	31
3.3.1.d. İletişim açısından fark.....	31
3.3.2. Emre ile kendi çocuğu arasında fark yok	32
3.3.3. Emre ile kendi çocuğu arasında fark olup olmadığını bilmiyor	32
3.4. Emre İçin Verilen Bağımsız Yaşam Örneği.....	32
3.5. Emre' nin arkadaşlarına tepkisi.....	33
3.5.1. Emre' yi arkadaşlarının kızdırması.....	33
3.5.2. Emre'nin arkadaşlarına kızması.....	33
3.6. Emre'nin Ailesi Hakkında Bilgi Sahibi Olmak Ve Aileye Destek Olmak.....	34
3.6.1. Emre'nin annesini tanımayanlar ve destekle ilgili görüşleri.....	34
3.6.2.Emre'nin annesini tanıyanlar ve destekle ilgili görüşleri.....	35
3.6.3.Emre'nin annesini görmüş olanlar ve destekle ilgili görüşleri.....	35
3.7. Kaynaştırma Sınıfında Yer Alabilecek Özür Grupları.....	36
3.7.1. Bütün özür grubundan çocuklar kaynaştırma sınıfında yer alabilir.....	36
3.7.2. Emre gibi çocuklar kaynaştırma sınıfında yer alabilir.....	37
3.7.3. Hafif zihin özürlü ve işitme özürlü çocuklar kaynaştırma sınıfında yer alabilir	37
3.8. Kaynaştırma Uygulaması İle İlgili Yapılan Çalışmalar.....	38
3.8.1. Normal çocuğa sahip anneler kaynaştırma uygulaması ile ilgili hiç çalışma yapmamışlar.....	38
3.9. Kaynaştırma Uygulaması İle İlgili Yapılması Gereken Çalışmalar	39
3.9.1. Kaynaştırma öğrencisinin arkadaşlarıyla uyumu sağlanmalı.....	39
3.9.2. Okul veli işbirliği sağlanmalı.....	39
3.9.3. Yapılacak olan her etkinliğe katılmalı	40
3.9.4. Velileri bilgilendirmek gerekir	40
3.9.5. Çocukların bilgilendirilmesi sağlanmalı.....	40
3.9.6. Anne babalar çocuklarını kaynaştırma hakkında bilgilendirmeli	41
3.9.7. Ders programı farklılaştırılabilir.....	41
3.10. Kaynaştırma Uygulamasının Yararı.....	41

3.10.1. Kaynaştırma uygulamasının özel gereksinimli öğrenciye yararı var.....	42
3.10.2. Emre arkadaşlarını örnek alıyor.....	42
3.10.3. Emre'ye kaynaştırma uygulamasının yararı yok.....	43
3.10.4. Emre'ye kaynaştırma uygulamasının katkısı olup olmadığı bilinmiyor.....	43
3.10.5. Kaynaştırma uygulamasının normal çocuklara yararı var	44
3.10.6. Kaynaştırma uygulamasının normal öğrencilere yararı yok	44
3.11. Beklentiler.....	45
3.11.1. Yaşadıkları çevreden kabul.....	46
3.11.2. Emre'nin arkadaşlarından.....	46
3.11.2.a. Kabul	46
3.11.2.b. Destek	46
3.11.2.c. Beklenti yok	47
3.11.3. Kaynaştırma velilerinden destek beklentisi	47
3.11.4. Normal çocuk ailelerinden.....	48
3.11. 4.a. Destek	48
3.11. 4.b. Beklenti yok	48
3.11.5. Öğretmenden	49
3.11.5.a. Destek.....	49
3.11.5.b. İlgi	49
3.11.5.c. Bilgilendirme	49
3.11.6. Okul idaresinden.....	50
3.11.6.a. Destek.....	50
3.11.6.b. İlgi.....	50
3.11.6.c. Bilgilendirme.....	50
3.11.7. Yasalardan	51
3.11.7.a. Eğitim olanağı	51
3.11.7.b. Sosyal güvenlik olanağı	51
3.11.7.c. Yasa çıkarılması	51
3.11.7.d. Bilinmiyor	51
3.11.7.e. Beklenti yok	52
3.11.8. Emre'nin öğretmeninden ve diğer velilerden ilgi	52
3.11.9. İdareden destek alma ve bilgilendirilme.....	52

3.11.10.Okul idaresi ve öğretmeninden ilgi ve destek	52
3.11.11.Öğretmeninden ve devam ettiği okul idaresinden ilgi.....	53
3.12.Görüşler.....	53
3.12.1. Kaynaştırma yapılınsın	53
3.12.1.a. Emre eğitim almalı	53
3.12.1.b. Emre'ye destek olmak gerekir	54
3.12.1.c. Kaynaştırma uygulanabilir	54
3.12.1.d. Emre'yi topluma kazandırmak gerekir	54
3.12.1.e. Aile okulla ilişki içinde olmalı	55
3.12.2. Sınıfta kaynaştırma yapılmasın.....	56
3.12.2.a. Sınıfta kaynaşma olmuyor	56
3.12.2.b. Emre ayrı eğitim almalı	56
3.12.2.c. Sınıftaki öğrencilerin Emre'ye karşı tutumu.....	56
3.12.3. Kaynaştırma konusunda kararsızlar.....	57
3.12.3.a. Emre kaynaştırma uygulamasından yararlanamıyorsa gereksiz, yararlanabiliyorsa bu uygulamaya devam etmeli	57
3.12.3.b. Kaynaştırma konusunda kararsız	57
BÖLÜM 4	
TARTIŞMA.....	58
4.1. Öneriler.....	65
4.1.1. Uygulamaya Yönelik Öneriler.....	65
4.1.2. İleri Araştırmalara Yönelik Öneriler.....	65
EKLER.....	66
EK 1 Sözleşme.....	67
EK 2 Örnek Görüşme Formu Bölümleri.....	69
EK 3 Örnek Kodlanan Veriler.....	73
KAYNAKÇA.....	76

BÖLÜM 1

GİRİŞ

1.1. Özel Eğitim

Eğitim insanların vazgeçilmez gereksinimlerinden biridir ve bugüne gelene değin pek çok değişimlere uğramış bir süreçtir. Önceleri yeni doğan bireylerin bağımsız yaşama becerilerini kazanması olarak görülen eğitim, bugün dünyayı yönetecek bireylerin yetiştirilmesi olarak düşünülmektedir (Özbaba, 2000). Eğitim değişik biçimlerde tanımlanmaktadır. Turgut (1995) eğitimi öğrencide istenilen davranışları geliştirmek, kusurlu davranışları düzeltmek, istenmeyen davranışları silmek gibi amaçları içine alan bir süreç olarak tanımlarken; Ertürk (1972) ise eğitimi, bireyin davranışında kendi yaşantısı yoluyla ve kasıtlı olarak istendik değişme meydana getirme süreci şeklinde tanımlamıştır. Bu tanımlardan eğitimin bir davranış değiştirme süreci olduğu söylenebilir.

Eğitimin tanımındaki istendik yönde davranış değişikliği yapma ifadesi, özel eğitime gereksinim duyan bireylerin eğitimlerindeki temel noktadır. Özel eğitim, 30.05.1997 tarihli Kanun Hükmünde Kararnamede (KHK/573) şu şekilde tanımlanmaktadır: “Özel eğitim gerektiren bireylerin eğitim ihtiyaçlarını karşılamak için özel yetiştirilmiş personel, geliştirilmiş eğitim programları ve yöntemleri ile onların özür ve özelliklerine uygun ortamlarda sürdürülen eğitimidir.”(s.1)

Türkiye’deki özel eğitim hizmetleri özür gruplarına yönelik açılmış özel eğitim kurumlarında yürütülmektedir. Özel eğitim gerektiren öğrencilerin akranlarıyla birlikte kaynaştırma olarak tanımlanan model içinde normal okullarda eğitim görmeleri gerek kanunlar, gerek uygulamada gerekli önemi görmektedir. Türkiye’de halen okul ve kurumlarda görme, işitme, ortopedik, zihin özürlüleri, süreğen hastalığı olanlar, uyum güçlüğü olanlar, dil ve konuşma güçlüğü olanlar, üstün ve özel yetenekliler olmak üzere yedi ayrı gruba gerekli eğitim hizmetleri sağlanmaktadır (I. Eğitim Şurası, 1999). Bu araştırmanın kapsamında zihin özürlü bireyler kapsamında olduğu için ilerleyen bölümlerde yalnızca zihin özürlü bireylerle ilgili bilgilere yer verilecektir.

1.2. Zihin Özürlü Bireyler ve Eğitimleri

Eripek (1996) çalışmasında zihin özürllülüğü şu şekilde tanımlamıştır:

“Geri zekalılık, hali hazırdaki işlevlerde önemli sınırlılıkları göstermektedir. Bu, zihinsel işlevlerde önemli derecede normal altı, bunun yanı sıra uyumsal beceri alanlarından (iletişim, öz bakım, ev yaşamı, sosyal beceriler, toplumsal yararlılık, kendini yönetme, sağlık ve güvenlik, işlevsel akademik beceriler, boş zaman ve iş) iki ya da daha fazlasında sınırlılıklar gösterme durumudur.” (s.9).

Türkiye’de özel eğitime gereksinim duyan bireylerin eğitim aldığı kurumlar, ayrı özel eğitim okulları, özel eğitim kurumları, normal eğitim kurumlarındaki özel eğitim sınıfları ve normal eğitim okullarındaki normal sınıflar olarak gruplara ayrılmıştır.

Özel Eğitim Okulları: KHK/573’te yer alan 18. maddede “Durumları ayrı bir okulda özel eğitim gerektiren bireyler için özür ve özelliklerine uygun gündüzlü veya yatılı özel eğitim okulları açılır.”(s.11) ifadesi yer almaktadır. Dolayısı ile bu okulların sadece bir özür türüne sahip öğrencilere eğitim hizmeti verdiği söylenebilir.

Özel Eğitim Kurumları: Aynı kararnamenin 19. maddesinde ise;

“Özel eğitim gerektiren bireylere özel eğitim desteği sağlamak veya onları iş ve mesleğe hazırlamak veya örgün eğitim programlarından yararlanamayacak durumda olanların temel yaşam becerilerini geliştirmek ve öğrenme ihtiyaçlarını karşılamak üzere gündüzlü özel eğitim kurumları açılabilir.”(s.11) ifadesine yer verilmiştir. Özel eğitim kurumları ise sadece bir özür türüne sahip öğrencilere değil, birden fazla özür türüne sahip öğrencilere hizmet vermektedir.

Normal Eğitim Kurumlarındaki Özel Sınıflar: Normal ilk öğretim okullarında özel eğitime gereksinim duyan bireylerin yerleştirilebileceği sınıflar özel sınıflardır. Bu sınıflar KHK/573’te madde 20’de “Durumları ayrı bir sınıfta eğitilmeyi gerektiren öğrenciler için, özür ve özelliklerine göre okul öncesi, ilköğretim ve ortaöğretim okullarında özel eğitim sınıfları açılır.” kararı yer almaktadır (s.11).

Normal Eğitim Kurumlarındaki Normal Sınıflar: KHK/573 madde 20’de “Durumları normal akranları ile birlikte eğitim görmeye uygun olan özel eğitim gerektiren bireyler, eğitim ve öğretimlerini resmi ve özel okulöncesi, ilköğretim ve

ortaöğretim okullarında sürdürürler.”(s.11). Bu öğretim şekli kaynaştırma uygulamasını akla getirmektedir.

18.01.2000 tarihinde yürürlüğe giren 23937 sayılı Milli Eğitim Bakanlığı Yönetmeliği'nin 36. maddesine göre orta düzeyde zihinsel yetersizliği olan ilköğretim çağı çocukları için kaynaştırma uygulamaları esas olmakla birlikte, gündüzlü ilköğretim kurumları açılır. Yine aynı yönetmeliğin 37. maddesinde ise; genel eğitim programlarından yararlanamayan okul öncesi ve zorunlu ilköğretim çağındaki, ağır düzeyde zihinsel öğrenme yetersizliği olan çocuklar için gündüzlü özel eğitim kurumları açılır.

1.3. Kaynaştırma

Son zamanlarda özel eğitimle birlikte kaynaştırma uygulamasına da önem verildiği görülmektedir. Önceden özel eğitime gereksinim duyan bireyleri özel eğitim sınıfı ya da özel okullara yerleştirmek savunulurken daha sonra bu uygulamanın bireyin sosyalleşmesini engellediği ve topluma uyumunu zorlaştırdığı fark edilmiştir. Özel eğitime gereksinim duyan bireylerin okul öncesi dönemden itibaren normal çocuklarla bir arada olmaları, özel eğitime gereksinim duyan kişilerin topluma uyumunu kolaylaştıracak ve sosyalleşmelerini sağlayacaktır (Metin, 1997).

Özel eğitimde, öğrencinin ihtiyacına göre belirlenmiş eğitim programı ile en iyi eğitimi alması kaynaştırma içinde yer almaktadır. Kaynaştırma, gerektiğinde sınıf öğretmenine ve/veya engelli öğrenciye destek özel eğitim hizmetleri sağlanması koşulu ile engelli öğrencinin normal eğitim ortamlarında eğitilmesidir (Kırcaali- İftar, 1992).

O halde tanımlardan yola çıkarak kaynaştırma uygun koşullarda gerçekleştirilirse özel gereksinimli öğrencilerin rahatlıkla yerleştirilebileceği ve gereksinimlerin karşılanabileceği bir yerleştirme biçimi olarak düşünülebilir.

1.4. Kaynaştırma Uygulamasının Yasal Dayanakları

1.4.1. Dünyadaki Kaynaştırma Uygulamalarının Yasal Dayanakları

Son zamanlarda kaynaştırmanın bütün özürlü çocukları kapsamaya başladığı, genel eğitim kapsamında ve normal çocukların devam ettiği sınıflarda özürlü çocukların yer almasının sağlanmaya başladığı görülmektedir. Amerika'da 1986 yılındaki kongrede REI (Regular Education İnitative: Normal Eğitim İnsiyatifi) ile özel gereksinimli çocuklar ile akranlarının bir araya getirilmelerinin yaygınlaştırılması ilkesi ortaya atılmıştır.

Normal eğitim insiyatifinden daha önce özel eğitime gereksinim duyan çocuklar için en az kısıtlayıcı ortam kavramının getirildiği PL 94-142 yasası çıkarılmıştır (Salend, 1984). Bu yasa özel gereksinimli çocukların eğitim programlarını ve eğitim yerlerini belirlemiştir (Gottlieb ve Leyser 1996). Bu yasayla birlikte özel eğitime gereksinim duyan çocuklara ilgili hizmetler sunulmaya başlanmıştır. Böylelikle özürleri ne olursa olsun devlet tarafından eğitim verilmesi zorunlu kılınmıştır.

1.4.2. Türkiye'deki Kaynaştırma Uygulamalarının Yasal Dayanakları

2916 sayılı Özel Eğitime Muhtaç Çocuklar Kanununda kaynaştırma ile ilgili bir madde yer almamıştır. Ancak 30.07.1997 tarihli 573 sayılı Kanun Hükmünde Kararname'nin 12. maddesinde "Özel eğitim gerektiren bireylerin eğitimleri, hazırlanan bireysel eğitim planları doğrultusunda akranları ile birlikte her tür ve kademedeki okul ve kurumlarda uygun yöntem ve teknikler kullanılarak sürdürülür." kararı yer almaktadır. Bu kararname ile kaynaştırma uygulamasının gereği vurgulanmıştır.

Özel eğitimde kaynaştırma uygulamaları dünyadaki yasal uygulamalarla paralel olarak Türkiye'de de hız kazanmıştır. Milli Eğitim Bakanlığı Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği'nde kaynaştırma; özel eğitim gerektiren bireylerin, yetersizliği olmayan akranları ile birlikte eğitim ve öğretimlerini resmi ve özel okulöncesi, ilköğretim, orta

öğretim ve yaygın eğitim kurumlarında sürdürmeleri esasına dayanan, destek eğitim hizmetlerinin sağlandığı özel eğitim uygulamalarını ifade etmiştir (2000).

Bu yönetmelikte yer alan kaynaştırma ile ilgili 68. maddedeki ilkeler şunlardır:

- a) Özel eğitim gerektiren her bireyin akranları ile birlikte aynı kurumda eğitim görme hakkı vardır,
- b) Hizmetler bireylerin yetersizliklerine göre değil, bireylerin eğitim gereksinimlerine göre planlanır,
- c) Hizmetler okul merkezli olur,
- d) Karar verme süreci aile-okul-eğitsel tanılama, izleme ve değerlendirme ekibi dayanışması içinde gerçekleşir,
- e) Bütün bireyler öğrenebilir ve öğretilebilir ve
- f) Kaynaştırma, bir program dahilinde verilen bir özel eğitim uygulamasıdır.

Kaynaştırma uygulamasının sadece yasalarla desteklenmesi yeterli değildir. Bu uygulamanın tam ve doğru bir şekilde uygulanabilmesi için göz önünde bulundurulması gereken etmenler vardır. Bu etmenler aşağıda incelenecektir.

1.5. Başarılı Bir Kaynaştırma Uygulamasında Bulunması Gereken Unsurlar

Kaynaştırmanın doğru ve uygun bir şekilde uygulanabilmesi için yapılması gerekenler oldukça fazladır. Bunlar, öğretmenler, veliler, kaynaştırma öğrencileri, normal sınıf öğrencileri, okul yönetimi, fiziksel ortam ve bireyselleştirilmiş eğitim programları olarak sıralanabilir (Batu, 2000).

1.5.1. Öğretmenler

Kaynaştırma uygulamasında yer alacak öğretmenlerin sınıflarında kaynaştırma konusunda istekli ve özürlü öğrenciyi kabul edici bir tutum içinde olmaları gerekmektedir. Yapılan araştırmaların çoğunda, normal eğitim öğretmenlerinin kaynaştırmaya ilişkin olumsuz tutumlar sergiledikleri görülmüştür. (Gallagher, 1985; Hudson, Graham ve Warner, 1979; Reisberg ve Wolf, 1986). Atay'ın (1995) özürlü

çocukların kaynaştırıldığı okullardaki öğretmenlerin kaynaştırma programlarına ilişkin tutumların incelediği çalışmada özürlü çocuklara uygun ortam sağlandığında kaynaştırma eğitiminin toplum için yararlı olduğu düşüncesi ortaya çıkmıştır. Baykoç-Dönmez, Avcı ve Aslan (1997) ise kaynaştırma okullarındaki öğretmenlerin özürlü bireyleri ve kaynaştırmaya ilişkin bilgi ve görüşlerin aldığı çalışma gerçekleştirmişlerdir. Katılımcıların çoğu kaynaştırmaya devam eden öğrencilerin toplumda yer alabilmelerinin önemli olduğunu belirtmelerinin yanında bunun için gerekli eğitsel yardımı da sağlayacaklarını ifade etmişlerdir.

Sınıf öğretmenin kaynaştırma uygulamasında istekli bir şekilde yer almasının, sınıftaki normal öğrencilerin kaynaştırma öğrencilerine karşı tutumlarını da etkileme olasılığı yüksektir. Bu durumda, öğretmenin özürlü öğrenciye karşı olumlu ve kabul eder bir tutum içinde olması hem kendisi, hem normal öğrenciler ve özellikle de özel gereksinimli öğrenciler açısından, çok büyük önem taşımaktadır (Smith, Polloway, Patton ve Dowdy, 1995). Gans (1987) ise yaptığı çalışmada öğretmenlerin kaynaştırmaya ilişkin gönüllülüklerinin kişisel ve kariyer özelliklerine bağlı olduğunu ortaya koymuştur. Batu da (2000) kaynaştırma okulunda çalışan öğretmenlerin kaynaştırmaya ilişkin görüşü ve önerilerini aldığı araştırma gerçekleştirmiştir. Kaynaştırma konusunda bilgilendirmenin ve kaynaştırma öğrencilerinin velilerin okulla işbirliği içerisinde olmalarının kaynaştırmanın başarısıyla ve kaynaştırma öğrencisinin gerek öğretmen gerekse normal öğrenciler tarafından kabulünü doğrudan etkilediğini ortaya koymuştur.

1.5.2. Normal Öğrenciler

Kaynaştırma uygulamasının başarılı olabilmesi için gerekli olan diğer bir unsur da sınıftaki özürlü olmayan öğrencilerdir. Kaynaştırma uygulamasına ilişkin en iyi sonuç, özürlü olmayan öğrencilerin özürlü öğrencileri kabullenmiş olmalarıdır (Batu, 2000; York, Vandercook, McDonald, Heise-Neff ve Caughey, 1992). Kaynaştırmanın hedeflerinden birinin de özürlü öğrencilere özürlü olmayan akranlarıyla etkileşim kurma ve özürlü olmayan akranları tarafından sosyal kabul görme fırsatı vermek olduğudur. Bu hedefin gerçekleştirilebilmesi için sınıf öğretmenin sınıfındaki özürlü olmayan öğrencileri, sınıflarında bir kaynaştırma öğrencisinin yer alacağını konusunda

bilgilendirmede önemli bir rol oynadığı görülmektedir (Allan ve Sproul, 1985; Lewis ve Doorlag, 1987).

Normal öğrencilerin kaynaştırma öğrencisine sınıf içinde ve dışında yardımcı olması konusunda göz önünde bulundurulması gereken nokta görevlendirilecek öğrencilerin bu iş için gönüllü olmalarıdır. Alanyazın incelendiğinde normal akranların görevlendirilmesinin, akademik çalışmalarda kaynaştırma öğrencisine yardımcı olmak ve sosyal becerilerin öğretilmesinde model olmak şeklinde yapılabileceği görülmektedir (Batu, 2000; Lewis ve Doorlag, 1987; Shokoohi-Yekta, Nietupski ve Gable, 1996).

Normal gelişim gösteren öğrenci açısından kaynaştırma uygulamasına bakıldığında, özürlü çocukla bir arada olan çocuklar kendisinden farklı olan bireylere karşı olumsuz tutumlarını değiştirebilecek ve bu duruma uygun sosyal beceriler geliştirebileceklerdir (Avcı, 1998).

1.5.3. Kaynaştırma Öğrencileri

Özürlü çocuğun kaynaştırma programına katılmasına karar verirken belirli akademik ve sosyal davranışlar önkoşul niteliği taşımaktadır. Bunlar, kaynaştırma sınıfında sınıf kurallarına uyabilmesi, arkadaşlarıyla olumlu etkileşimde bulunabilmesi ve sınıfın düzeyine uygun olması gibi davranışlardır. Eğer özürlü çocuk bu ölçütlere uyuyorsa kaynaştırma sınıfında yer alır (Dean ve Nettles, 1987).

Kaynaştırma uygulaması sayesinde özürlü birey özürülülerin bulunduğu bir çoğunluktan ziyade toplumun bir parçası olacaktır. Öğrenci, kaynaştırma eğitim ortamında var olan performansını en üst düzeyde kullanabilecek ve özel eğitim okullarında daha fazla ilerleme kaydedecektir (Atay, 1995).

Kaynaştırma öğrencisinin sınıf içinde kabul görememesinin en önemli nedenlerinden biri ise, sosyalleşme konusunda yaşadıkları eksikliklerdir (Lewis ve Doorlag, 1987). Bu nedenle de, kaynaştırma öğrencisi için kaynaştırmaya başlamadan önce, sosyalleşmeye yönelik etkinlikler düzenlenmelidir. Kaynaştırma uygulaması başladığında da ilk

haftalarda bir-iki normal gönüllü öğrenciyi görevlendirmek, kaynaştırma öğrencisinin sınıfa alışmasını kolaylaştırabilir.

Salend (1984) yaptığı çalışmada, özürlü öğrenci ile ilgili olarak, kaynaştırma uygulamasının başarısının sadece yapılacak hazırlık etkinliklerine değil, daha sonra yapılacak çalışmalara da bağlı olduğunu ifade etmiştir. Özürlü öğrenci kaynaştırma ortamına yerleştirildiğinde, gösterdiği gelişim düzenli olarak gözlenmeli ve değerlendirilmelidir.

1.5.4. Okul Yönetimi

Kaynaştırmanın başarılı bir şekilde uygulanabilmesi için diğer bir önemli etmen de okul yönetimidir. Okul yönetiminin kaynaştırmanın gereğine ve önemine inanması, kaynaştırma uygulamasının içinde var olan diğer etmenlerin de başarıyla uygulanmasını sağlayacaktır. Bu, şu anlama gelmektedir; hem öğretmenlerin, hem normal öğrencilerin, hem de diğer personelin kaynaştırma öğrencilerine yönelik tutumunun olumlu olma olasılığı artacaktır. Ayrıca, okul yönetiminin özel eğitimcilerle işbirliğinde bulunması, diğer öğretmenlere ve okul personeline model olacak ve onları olumlu yönde etkileyecektir (Stainback ve Stainback, 1996).

Okul içinde öğretmenleri birbirlerine yardım etmeleri konusunda teşvik etmek, birbirine yardımcı olanları ve işbirliği içinde çalışanları ödüllendirmek, hem işbirlikçi davranışların ortaya çıkması olasılığını, hem de okul içindeki paylaşımcı ortam özelliğini artıracaktır (Stainback ve Stainback, 1996).

1.5.5. Fiziksel Ortam

Kaynaştırma uygulamasının yapılacağı fiziksel ortam da kaynaştırmanın başarısına katkıda bulunan diğer önemli bir etmendir. Fiziksel ortam, sınıf ve sınıfta bulunan eşyalardan oluşmaktadır. Fiziksel ortamın düzenlenmesinin davranışlar üzerinde doğrudan bir etkisi vardır (Lewis ve Doorlag, 1987).

İlk ve en önemli nokta olarak, sınıf içinde fiziksel ortamın elverdiğinden ya da öğretmenin ilgilenebileceğinden daha fazla sayıda öğrenci bulunmamalıdır. Kaynaştırmanın başarılı bir biçimde uygulanabilmesi için sınıftaki öğrenci sayısının en fazla 25-30 arasında olmasının ideal olduğu öne sürülmektedir (Allan ve Sproul, 1985)

Sınıfta bulunan öğrenci sayısının, öğretmenlerin kaynaştırmayı kabul etmelerini de etkilediği görülmektedir. Mandell ve Strain (1978) yaptıkları araştırma sonucunda, sınıfında fazla sayıda öğrenci olan öğretmenlere göre daha az sayıda öğrenciyle ders yapan öğretmenlerin kaynaştırmaya karşı daha olumlu tutum içinde olduklarını belirlemişlerdir. Batu da (2000) yaptığı çalışmada, kaynaştırma öğrencisi bulunan sınıfta derse giren öğretmenlerin sınıflarında bir, en fazla iki kaynaştırma öğrencisi bulunması durumunda başarılı olabileceklerini ifade ettiklerini belirtmiştir. Yine aynı öğretmenler, sınıftaki kaynaştırma öğrencisi sayısının birden fazla olduğu durumlarda da öğrencilerin özür türlerinin aynı olmasını tercih edeceklerini belirtmişlerdir.

1.5.6. Bireyselleştirilmiş Eğitim Programları

Kaynaştırma uygulamasının başarıyla gerçekleştirilebilmesi için bireyselleştirilmiş eğitim programlarının hazırlanması önemli bir etmendir. Bireyselleştirilmiş eğitim programları hazırlandığında ya da var olan program bireyselleştirildiğinde, özel gereksinimli öğrencinin öğrenmesi gereken beceri ya da kavramı daha çabuk ve etkili bir şekilde öğrenmesi sağlanmış olacaktır.

Bireyselleştirilmiş eğitim programının ilk basamağı, tarama ve göndermedir. Bu aşamada, sorunun ne olduğu, bu soruna karşın ne yapılabileceği, gönderilen yerde daha detaylı değerlendirme yapılabileceği, bilgilerin kimler tarafından toplanacağı belirlenir. Daha sonra değerlendirme yapılır. Bu aşamada bireyin özüre sahip olup olmadığı, özürü varsa bunun ne tür bir özür olduğu ve bireyin özel eğitime gereksinimi olup olmadığı saptanır. Üçüncü aşamada özürlü bireyin nasıl bir programa ihtiyacı olduğu belirlenir (Akçamete, 1997). Bu aşama özürlü öğrencinin kaynaştırma sınıfı ile ilgili tüm alanlardaki işlevde bulunma düzeyinin belirlenmesidir. Kaynaştırma öğrencisi bu alanların hepsinde sınıf düzeyinin altında olabileceği gibi, sadece bazı alanlarda sınıf düzeyinin altında olabilmektedir. Diğer bir basamakta ise özürlü öğrencinin sınıf

düzeyinden geri olduğu alanların belirlenmesi ve öğrencinin gereksinimlerine yönelik amaç saptanmasıdır. Öğrencinin işlevsel olarak en çok kullanabileceği amaçları saptamak oldukça önemlidir (Kırcaali-iftar, 1998). Amaçlar belirlendikten sonra ise öğretim planları yapılır. Bu aşamada ise hangi öğretim yöntem ve tekniklerinin kullanılacağı belirlenir. En son aşama ise değerlendirmedir. Bu aşamada ise programın verimli işleyip işlemediği, programı iyileştirmek için neler yapılabileceği belirlenir (Akçamete, 1997).

1.5.7. Aileler

Özürlü ve normal çocuğa sahip anne babalar kaynaştırma sürecinde yer alan bireylerdir. Çocuğun yaşamda ve kişiliğinde önemli bir yere sahip olan ve çocuğun model aldığı anne- babanın özürllülerle ve kaynaştırmayla ilgili görüşleri kaynaştırmanın başarısını önemli ölçüde etkilemektedir (Baykoç-Dönmez, Aslan ve Avcı, 1998).

Kaynaştırma programının uygulanacağı sınıfta normal çocukların aileleri ve özürlü çocuğun ailesi bu uygulama hakkında bilgilendirilmeli ve her iki gruptaki ailenin de endişe ve kaygıları azaltılmaya çalışılmalıdır. Uygulamalar devam ederken her iki gruptaki aileler için de iletişim ve kaynaşmayı sağlayabilecek etkinlikler düzenlenmelidir. Örneğin Ryndak, Downing, Morrison ve Williams (1990) kaynaştırmanın başarılı olabilmesi için özürlü öğrencilerin anne babalarıyla yaptığı çalışmada anne babaların okulla işbirliği içerisinde olmalarının ve özürlü çocuğa sürekli destek olmanın önemini ortaya koymuşlardır. Palmer, Fuller ve Arrora (2001) ise özürlü öğrencilerin anne babalarının kaynaştırmayı destekleme nedeni olarak çocuklarının normal sınıflarda daha fazla öğreneceklerini düşünmeleri, kaynaştırmaya karşı çıkanların ise çocuklarının özürünün ağır olması nedeniyle programdan yeterince yararlanamayacaklarını düşünmeleri olduğunu ortaya koymuştur.

Kaynaştırma uygulamalarında hem normal çocuk anne-babaları hem de özürlü çocuk anne-babalarını uygulamanın içeriği hakkında aydınlatmak, onların görüşlerini almak ve gerekiyorsa uygulamanın başarılı olan yönleri hakkında somut örnekler sunmak

ailelerin kaynaştırmayı ve kaynaştırma öğrencisini kabulünde oldukça önemlidir (Darıca, 1992).

Aileler kaynaştırma uygulaması sırasında öğretmenin en iyi destekçileri olabilirler. Bazı aileler çocuklarının kaynaştırılması için çok istekli olabilirken, bazı aileler kaynaştırma konusunda çeşitli kaygılara sahip olabilirler (Batu, 2000). Ailenin kaynaştırmaya istekli olması kaynaştırmanın başarıyla uygulanabilmesinde oldukça önemli bir rol oynamaktadır. Böylece öğretmenin aileyi yardımcı olarak kullanması kolaylaşmaktadır. Eğer aile kaynaştırmanın yararına inanmıyorsa, öğretmenin aileden yardım alma olasılığı düşecektir (Salend,1998).

Normal öğrencilerin ailelerinin de kaynaştırma öğrencilerini kabul eder bir tutumda olmaları önemlidir. Bu yüzden de normal öğrencilerin aileleri için de kaynaştırmaya hazırlık etkinlikleri düzenlenmesi gerekli görülmektedir (Salend,1998).

Her iki grupta bulunan aileye bilgilendirme çalışmalarının ve seminerlerin yapılması, deneyimli kişilerin toplantılara çağrılarak deneyimlerini paylaşmaları başarılı bir kaynaştırma uygulaması için önemli etkinlikler arasında yer almaktadır.

Sonuç olarak, kaynaştırma uygulamasında olan özel gereksinimli bireyi, birey olarak kabul ettikten sonra, özel gereksinimli bireyin de akranlarıyla birlikte olmasını sağlayacak sürecin başarılı olması önemlidir. Özel eğitime gereksinim duyan bireyi kabul etmenin yanında yukarıda sıralanan etmenlerin göz önünde bulundurulması ve bunların birbirleriyle etkileşimleri de başarılı bir kaynaştırma uygulaması için oldukça önemlidir.

1.6. Kaynaştırmaya Hazırlık Çalışmaları

Okulda görev alan öğretmenlerin bilgilendirilmeleri gerekmektedir. Bu nedenle okullardaki öğretmenlerle düzenli toplantılar gerçekleştirilmelidir. Normal sınıf öğretmenleri gibi normal öğrencilerin de bilgilendirilmesi için toplantılar yapılmalıdır. Kaynaştırma öğrencileri de kaynaştırmaya hazırlamak için bir takım etkinlikler yapılabilir. Bunlar; normal sınıfta becerilerin kazandırılması, sosyal beceri öğretimi vb.

çalışmalar yapılabilir. Okul yönetimi ise bu konuda kaynaştırmanın yararına inanması, öğretmenlerin bilgilendirilmesi, sınıflara verilecek öğrenci sayıları, fiziki ortamının düzenlemesini sağlamalıdır. Aileler ise hem normal öğrenci anne-babalarının hem de özürlü öğrenci anne-babalarının bu konuda bilgilendirilmeleri gerekmektedir. Bunun için toplantılar, seminerler düzenlenebilir.

1.7. Zihin Özürlü Öğrencilerin Kaynaştırılması İle İlgili Yapılan Çalışmalar

Son zamanlarda dünyada özürlü bireylerin normal gelişim gösterenlerin bulunduğu eğitim ortamlarına yerleştirildiği görülmektedir. Kaynaştırma uygulamasının özürlü bireylerin sahip olduğu potansiyeli en üst düzeye çıkarabileceği savunulmaktadır (Civelek,1997). Ancak, bu konu ile ilgili uygulamada görülen eksiklikler bulunmakta bu konu ile ilgili yapılan araştırmalar da sınırlı sayıda kalmaktadır.

Kaynaştırma uygulaması ile ilgili öğretmenlerle, özürlü çocuk anne-babalarıyla, okul yöneticileriyle, ilgili olarak yapılan araştırmalara rastlanmasına rağmen, normal çocuk anne-babalarıyla yapılan araştırmaların oldukça sınırlı olduğu görülmüştür.

Gottlieb ve Leyser (1996) normal sınıflardaki öğrencilerin anne-babalarının kaynaştırmaya ilişkin tutumları 10 yıl arayla iki kez değerlendirmişlerdir. Her ikisinde de ailesinde özürlü birey bulunan anne-babaların tutumları ile ailesinde özürlü birey bulunmayan anne-babaların tutumları karşılaştırılmıştır. 2X2 varyans analizi sonuçları önemli bulguları ortaya koymaktadır. Araştırmanın göze çarpan bulgusu, ailesinde özürlü birey bulunan ailelerin ikinci değerlendirmede olumlu tutumlar sergilemesidir. Ailesinde özürlü birey bulunmayan ailelerin tutumlarında ise değişiklik bulunmamıştır.

Baykoç-Dönmez, Aslan ve Avcı (1997) yaptıkları başka bir çalışmada kaynaştırma uygulamasında yer alan ya da almayan normal öğrenciler ve velilerinin, kaynaştırma, özürlü bireyler ve onların eğitimlerine yönelik duygu ve düşüncelerini saptamak amacıyla öğrenci ve velilerine anket uygulamışlardır. Araştırma sonucunda öğrenci ve velilerin özürlü bireylere yardım etme ile ilgili olarak istekli oldukları, ancak zihin özürlü bireylerle eğitim alma konusunda diğer özür gruplarına göre daha az istekli oldukları görülmüştür.

Özbaba (2000) okulöncesi eğitimcilerin ve normal çocuk ailelerinin özel eğitime gereksinim duyan çocuklar ile normal çocukların kaynaştırılmasına ilişkin tutumları belirlenmiştir. Bu çalışmada İstanbul'da 300 veli ve 32 eğitimci olmak üzere toplam 332 katılımcı yer almıştır. Kaynaştırma uygulamasının yapıldığı bir okulöncesi eğitim kurumuna devam etmekte olan özürlü ve özürlü olmayan çocuğa sahip anne-babalarla, bu kurumda görev yapan okul öncesi eğitim öğretmenleri yer almıştır. Bu amaca yönelik olarak anne-babalara kişisel bilgi formu, eğitimcilere yönelik kişisel bilgi formu ve kaynaştırmaya karşı tutum ölçeği hazırlanmıştır. Bulgulara bakıldığında, normal çocuk anne-babalarının özürlü çocuğa sahip olmasının, okul öncesi dönemde kaynaştırmaya karşı tutumlarını etkileyebilirken, öğretmenlerin özel eğitim konusunda bilgi sahibi olmalarının, okulöncesi dönemde kaynaştırmaya karşı tutumunu etkilemediği saptanmıştır. Özürlü çocuğa sahip anne-babaların okulöncesi dönemde tutumlarının olumlu olduğu, özürlü çocuklarının özür türünün ise tutumlarında olumsuz bir etkiye yol açtığı saptanmıştır.

Baykoç-Dönmez, Aslan ve Avcı (1998) özürlü ve özürsüz çocuğa sahip anne-babaların özür lülülere ve kaynaştırmaya ilişkin düşüncelerini almışlardır. Bu araştırmada 109 özürlü öğrenci velisi ile 233 normal öğrenci velisi yer almıştır. Araştırma verilerinin toplanması sırasında araştırmacılar tarafından geliştirilen anket formu kullanılmıştır. Normal çocuğa sahip anne-babalarla özürlü çocuğa sahip anne-babaların özürlerin isimlendirilmesi konusunda bir farklılık görülmemiştir. Özürlü çocuğun arkadaş seçimleri konusunda ise önemli bir fark görülmüştür. Normal çocuk anne-babalarının özürlü çocuk anne-babalarına göre sahip arkadaş seçimleri konusunda daha az bilgiye oldukları saptanmıştır. Özürlü çocuk velileri özürlü çocukları için üzülüklerini belirtirlerken, normal çocuğa sahip veliler özürlü çocukların da kendi çocukları gibi olduğunu düşündüklerini ifade etmişlerdir. Özürlü çocuğa sahip veliler, özürlü bireyler için en uygun eğitim düzenlemesinin tam kaynaştırma olduğunu ifade etmişler, normal çocuğa sahip veliler ise ayrıştırılmış eğitimi en uygun eğitim şekli olarak gördüklerini ifade etmişlerdir.

Türkiye’de genel eğitim kapsamı içerisinde yer alan kaynaştırma uygulaması ile ilgili çeşitli araştırmalara rastlanmaktadır. Yapılan araştırmaların daha çok anket yoluyla gerçekleştirildiği görülmüştür. Anket araştırmalarında bir dizi soru hazırlanır ve görüşülen kişi sorulara istediği tarzda ve öznel olarak cevap verir (Yıldırım ve Şimşek) Normal çocuk annelerinin zihin özürlü öğrencilerin kaynaştırılmasıyla ilgili görüşlerinin alındığı sınırlı sayıda araştırmanın olduğu saptanmıştır ve bu araştırmalarda anket yoluyla veriler elde edilmiştir. Ancak bu araştırmaların veri, toplama açısından zenginleştirilmesi gerekliliği düşünülerek yarı yapılandırılmış görüşmeler yoluyla normal çocuk annelerinin derinlemesine görüşlerinin alınması planlanmıştır.

1.8. Amaç

Bu araştırmanın amacı, Eskişehir ilinde, bir ilköğretim okuluna devam eden bir zihin özürlü kaynaştırma öğrencisinin bulunduğu sınıfta, normal öğrencilerin annelerinin kaynaştırmaya ilişkin görüşlerinin alınmasıdır. Bu amaçla aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır. Normal çocuk annelerinin

1. Kaynaştırma uygulamasından haberleri var mı?
2. Kaynaştırma uygulamasında yer alan özel gereksinimli öğrenci ile kendi çocukları arasındaki benzerlikler ve farklılıklar nelerdir?
3. Kaynaştırma uygulamasının yararları hakkındaki görüşleri nelerdir?
4. Kaynaştırma uygulaması ile ilgili yapabilecekleri çalışmalar nelerdir?
5. Kaynaştırma öğrencisinin velilerine nasıl destek olabilirler?
6. Kaynaştırma uygulaması ile ilgili
 - a) Sınıf öğretmeninden
 - b) Arkadaşlarından
 - c) İdareden
 - d) Diğer velilerden
 - d) Diğer kaynaştırma öğrencilerinin velilerinden
 - e) Yasalardan
 beklentileri nelerdir?

1.9. Önem

Kaynaştırma uygulamaları son yıllarda önem kazanmıştır. Kaynaştırma uygulamasının ilköğretimdeki yeri oldukça önemlidir. 573 Sayılı Özel Eğitim Kanun Hükmünde Kararname' de ilk olarak kaynaştırmanın tanımı ve eğitim ortamlarının yer aldığı gözlenmektedir. Kaynaştırma programı her eğitim düzeyinde yer almasına rağmen yaygın olarak ilköğretimde uygulanmaktadır. Sınıflarda uygulanan programın ise, Rehberlik Araştırma Merkezinin kararıyla ilkokul müfredat programı olduğu görülmektedir (Demirtel, 1997).

Kaynaştırma uygulaması ile ilgili görüşlerin alındığı araştırmalara bakıldığında, özürlü öğrencilerin aileleri ve kaynaştırma sınıfında yer alan öğrencilerin bulunduğu sınıftaki öğretmenlerin, özürlü çocuğun anne-babasının görüşlerinin alındığı görülmüştür. Kaynaştırmanın başarısını etkileyen önemli etmenlerden birisi de normal çocuk velilerinin görüşleridir. Normal öğrencilerinin velilerinin görüşlerinin alındığı sınırlı sayıda araştırmalara rastlanmıştır. Bu nedenle bu araştırmanın alanyazına bu yönde katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Bu araştırma için Eskişehir ilinde var olan bir ilköğretim okulu seçilmiştir. Bilindiği gibi kaynaştırmanın başarılı olmasında normal çocuk velileri önemli bir etmendir. Bu nedenle normal çocuk velilerinin görüşlerinin alınması önemlidir.

1.10. Sınırlılıklar

Araştırma sadece bir ilk öğretim okulu ile sınırlıdır. Dolayısıyla araştırma sadece gönüllü olarak katılan sekiz anneden alınan görüşlerle sınırlı kalmıştır.

BÖLÜM 2

YÖNTEM

Bu bölümde araştırmanın modeli, katılımcıların özellikleri, verilerin toplanması ve verilerin çözümlenmesi yer alacaktır.

2.1. Araştırma Modeli

Araştırma, betimsel yöntemle gerçekleştirilmiştir. Veri toplama tekniği olarak ta yarı yapılandırılmış görüşme tekniği kullanılmış, tümevarım ile analiz edilmiştir. Nitel araştırma; “gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi nitel veri toplama yöntemlerinin kullanıldığı, algılar ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütünsel bir biçimde ortaya konmasına yönelik nitel bir sürecin izlendiği araştırma biçimidir” (Yıldırım ve Şimşek, 1999, s.19).

Nitel araştırmada en yaygın olarak kullanılan üç tür veri toplama tekniği vardır: görüşme, gözlem ve yazılı dokümanların incelenmesi (Yıldırım ve Şimşek, 1999). Görüşme, bir kişiyle ya da grupta yapılan amaçlı söyleşilerdir (Patton, 1990). Görüşme en yaygın grupta yapılmış görüşme, yapılandırılmamış görüşme ve yarı-yapılandırılmış görüşme şeklinde sınıflandırılabilir (Babbie, 1995; Berg, 1998; Gorden, 1987; Nieswiadomy, 1993).

Yapılandırılmış görüşmede kendisiyle görüşülen kişilere görüşmeler sırasında aynı uyaran verilmeye çalışılır (Berg, 1998). Kendisiyle görüşülen kişilerden alınacak yanıtların tümü önceden hazırlanır. Görüşülen kişinin vereceği yanıtı bu seçenekler arasından seçmesi istenir.

Yapılandırılmamış görüşmelerde sorular daha önceden hazırlanmaz. Sadece konu başlıkları belirlenir (Berg, 1998). Örneğin; konu normal çocuk anne babalarının zihin özürlüler hakkındaki görüşlerini almak ise zihin özürlü öğrencilerin kim olduğu, eğitimleri, toplum içinde yerleri gibi konu başlıkları belirlenebilir. Görüşmeci, konu

başlıkları çerçevesinde görüştüğü kişinin anlattıklarından yola çıkarak soruları sorabilir (Berg, 1998).

Yarı-yapılandırılmış görüşmelerde ise bir dizi soru hazırlanır, hazırlanan soruların tamamı her görüşülen kişiye yöneltilir. Eğer bir sorunun cevabı verilirken başka bir soru da cevaplandıysa soru tekrar sorulmaz ya da cevabın tam verilmediği düşünülüyorsa, soru sorulurken “Az önce bu konuyla ilgili söylediklerinize eklemek istediğiniz bir nokta var mı?” diye sorulur. Bu tür görüşmede, görüşülen kişinin gereksinimleri doğrultusunda araştırmacı soruları sorarken sorulara ilişkin ek açıklamalar yapabilir (Berg, 1998). Yarı yapılandırılmış görüşmeler hem verilerin nicel olarak değerlendirilmesi hem de derinlemesine verilmiş olan yanıtların nitel olarak analiz edilmesini sağlamaktadır (Gay, 1996).

2.2. Verilerin Toplanma Süreci

Araştırmanın verilerinin toplanması nitel veri toplama tekniklerinden yarı-yapılandırılmış görüşmeler yoluyla gerçekleştirilmiştir. Görüşmelerde katılımcılara aşağıdaki sorular sorulmuştur:

2.2.1. Görüşme Soruları

1. Çocuğunuzun devam ettiği sınıfta bir özel gereksinimli bir öğrenci olduğundan haberiniz var mı?
2. Kaynaştırma uygulamasında yer alan özel gereksinimli öğrenci ile sizin çocuğunuz arasındaki benzerlikleri sıralayabilir misiniz?
3. Kaynaştırma uygulamasında yer alan özel gereksinimli öğrenci ile sizin çocuğunuz arasındaki farklılıkları sıralayabilir misiniz?
4. Kaynaştırma uygulaması hem özel gereksinimli çocuk hem de sınıfta bulunan normal çocuklar için daha farklı nasıl uygulanabilir? (örn; kaynaştırma saatleri, program vb.)
5. Özel gereksinimli çocuğun sizin çocuğunuzla bütün derslerde bir arada olmasının özel gereksinimli çocuğa nasıl bir katkı getireceğini düşünüyorsunuz?

6. Özel gereksinimli çocuğun sizin çocuğunuzla bütün derslerde bir arada olmasının sizin çocuğunuza nasıl bir katkı getireceğini düşünüyorsunuz?
7. Bildiğiniz özür türlerini sıralayabilir misiniz?
8. Sizce hangi özür türünde çocuklar kaynaştırma sınıfında olmalı?
9. Kaynaştırma uygulamasında olan çocukların bu eğitim sürecinden ne kadar yararlandığını düşünüyorsunuz?
10. Kaynaştırma uygulamasına yönelik sınıf öğretmeniyle ne gibi çalışmalar yaptınız ya da yaparsınız?
11. Kaynaştırma öğrencisinin velisiyle ya da ailesiyle bir iletişiminiz var mı? Onlara nasıl destek olabilirsiniz?
12. Özel gereksinimli öğrenciye sahip anne babanın yerinde olsanız kimden ne beklersiniz?
 - a) Öğretmeninden,
 - b) Arkadaşlarından,
 - c) İdareden,
 - d) Diğer velilerden,
 - d) Diğer kaynaştırma öğrencilerinin velilerinden,
 - e) Yasalardan,
13. Kaynaştırma uygulamasıyla ilgili son olarak neler söyleyebilirsiniz?

2.2.2. Pilot Görüşme

Araştırmacı soruları hazırladıktan sonra niteliksel araştırma yöntemleri dersine katılmış ve pilot görüşme yapmadan önce derse diğer katılanların da fikri alınmıştır. Araştırmacı soruları hazırladıktan sonra, araştırmanın katılımcılarıyla görüşmelere başlamadan önce, araştırma kapsamında olmayan bir veli ile bir pilot görüşme yapmıştır. Bu görüşme araştırmacı ve bir uzman tarafından dinlenerek soruların soruluş şekli ve soruların soruluş sırası değerlendirilmiş ve soruların mümkün olduğunca önceden belirlenmiş olan sırayla sorulmasına karar verilmiştir. Görüşme sırasında cevaplanamamış soru varsa görüşme sonunda tekrar sorulmuştur.

2.3. Görüşmelerin Yapılması

2.3.1. Görüşme İlkeleri

Görüşme soruları belirlendikten sonra sorular sıraya konmuş ve katılımcılara belirlenen sırayla sorulmuştur. Sorular cevaplanırken sorulan soruyla birlikte başka sorunun cevabı da alınmışsa, o soru tekrar sorulmamıştır. Görüşmeler sırasında sorular sorulurken, annelerin anlamadıkları sorular olduğunda kendilerine yönlendirici olmayacak şekilde açıklama yapılmıştır. Örneğin; Kaynaştırma uygulamasında olan çocukların bu eğitim sürecinden ne kadar yararlandığını düşünüyorsunuz? sorusuna sadece akademik değil başka nasıl yararlanabilir şeklinde açıklama yapılmış, böylelikle katılımcının soruyu anlaması ve cevaplamaı kolaylaştırılmaya çalışılmıştır. Yapılan görüşmeler sırasında araştırmacı tarafından öğrencinin ve katılımcıların kendi isimleri kullanılmıştır. Daha sonrasında her bir katılımcıya ve kaynaştırma öğrencisine etik açıdan kod isim verilmiştir.

2.3.2. Araştırmanın Yapıldığı Okul ve Sınıf

Araştırma kaynaştırma uygulamasının devam ettiği bir İlköğretim Okulunda, okulun müdüründen alınan sözlü izinle gerçekleştirilmiştir. Bu okulda yedi öğrencinin kaynaştırmaya devam ettiği okulun müdür yardımcısı ve rehber öğretmen tarafından saptanmıştır. Araştırmaya orta öğretim üçüncü sınıfa devam eden özel gereksinimli öğrencinin kayıtlı olduğu 8-E sınıfında bulunan normal öğrencilerin anneleri alınmıştır. Diğer kaynaştırma öğrencilerinin bulunduğu sınıf öğretmenleriyle de görüşülmüş ancak yapılacak araştırma konusunda Emre'nin bulunduğu sınıfın öğretmenin daha ılımlı ve gönüllü olduğu görülmüştür. Ayrıca en azından kaynaştırma uygulamasında yer alan öğrenciyi en azından iki yıl tanıyan annelerin bulunması bir ölçüt olarak belirlenmiştir. Bu nedenle Emre'nin bulunduğu sınıf seçilmiştir .

2.4. Araştırmaya Katılacak Annelerin Özellikleri

2.4.1. Araştırmaya Katılacak Annelerin Belirlenmesi

Araştırmanın gerçekleştirileceği okul belirlendikten sonra okul müdürü ile görüşülmüş, araştırmanın amacı ve okullarında yapılış nedeni belirtilmiştir. Bu amacın; sınıflarında özel gereksinimli öğrenci bulunan normal çocuk annelerinin kaynaştırma ile ilgili görüşlerini almak olduğu müdüre araştırmacı tarafından ifade edilmiştir.

Özel gereksinimli öğrencinin velisi de bu izin alma aşamasına gönüllü olarak katılmış, araştırmacıyı sınıf öğretmeni ve müdür yardımcısı ile tanıştırmıştır. Müdür yardımcısı araştırmacıya sınıf listesini sağlayarak ailelerin telefon numaralarını ve adreslerini vermiştir.

Bu okula devam eden özel gereksinimli öğrencinin annesi ile iletişim kurulmuş ve annenin tanıdığı iki anne ile görüşülmüştür. Görüşülen annelerin ikisi de görüşme yapılması ile ilgili tedirgin olmuşlar ve görüşmek istemediklerini söylemişlerdir. Daha sonra araştırmacı sınıf öğretmeni ile iletişim kurmuş ve öğretmenle birlikte veli toplantısına katılmıştır. Araştırmacı nitel araştırma dersindeki diğer katılımcılarla, dersin öğretimi elemanı ile konuyu tartışmış, özürli çocuğun annesinin ortama girmek için uygun olmadığı kişi görüşüne varılmıştır. Annelerin özürli çocuğun hakkındaki düşüncelerinin yanlı bir şekilde vermeleri tehlikesi vurgulanmıştır. Daha yansız olarak öğretmenin aracı olması önerilmiştir.

Bu toplantı sırasında önce sınıf öğretmeni velilere araştırma hakkında ön bilgi vermiştir. Daha sonra, araştırmacı araştırmanın amacını velilere açıklamış, görüşmelerin teybe kayıt edileceğini, kasetlerdeki kayıtların araştırmacı dışında, sadece bir uzman tarafından dinleneceğini açıklamıştır.

Toplantı sırasında görüşmeye katılacak olan velilere gönüllülük esası belirtilerek önceden hazırlanmış sözleşmeleri (Ek 1) okuyarak, imzalamaları istenmiştir. Toplantıda bulunmayan annelerin ise eşleri tarafından isimleri yazdırılmış, daha sonra onlara

telefon edilerek araştırmanın amacı tekrar edilmiş ve böyle bir araştırma için gönüllü olup olmayacakları sorulmuştur. Bu çalışmalar sonunda gönüllü annelerden imzalanmış olan sözleşmeler toplanmıştır.

2.4.2. Araştırmaya Katılacak Annelerin Özellikleri

Araştırmaya 10 anne gönüllü olmuştur. Daha sonra annelerden biri özel sorunlarından dolayı görüşmeyi kabul etmemiş, bir anne ile yapılan görüşme sonucunda da annenin sorulara cevap veremediği görülmüştür. Böylelikle araştırma sekiz katılımcıyla tamamlanmıştır.

Annelere İlişkin Demografik Bilgiler

Tablo 1'de araştırmaya katılan annelerin doğum tarihleri, öğrenim durumları ve meslekleri yer almaktadır. Katılan annelerin hepsinin ev hanımı olduğu ve çoğunun da lise ve ortaokulu bitirdikleri görülmüştür. Yaş ortalamaları ise 37-43 arasındadır. Araştırmaya katılan annelerin 2-3 çocuğa sahip oldukları görülmüştür. Araştırmaya katılan annelerin özürlü çocuğa sahip olmadıkları görülmüştür.

<u>Kod isim</u>	<u>Doğum tarihi</u>	<u>Öğrenim durumu</u>	<u>Mesleği</u>	<u>Özürlü Çocuğu</u>
1. Nurcan Hanım	1952	Ortaokul	Ev Hanımı	Yok
2. Ayşe Hanım	1968	Lise	Ev Hanımı	Yok
3. Meral Hanım	1955	İlkokul	Ev Hanımı	Yok
4. Özge Hanım	1963	İlkokul	Ev Hanımı	Yok
5. Nur Hanım	1960	Lise	Ev Hanımı	Yok
6. Serpil Hanım	1955	Lise	Ev Hanımı	Yok
7. Funda Hanım	1965	Lise	Ev Hanımı	Yok
8. Nursen Hanım	1969	Ortaokul	Ev Hanımı	Yok

2.5. Veri Toplanması

2.5.1. Verileri Toplama Programı

Veriler 14.05.2002/19.06.2002 tarihleri arasında toplanmıştır. Görüşmeler annelerin uygun olduğu zamanlarda yapılmıştır. Görüşmeler bir görüşme dışında hafta sonları gerçekleştirilmiştir. Yapılan görüşmeler her anne için bir kasete kaydedilmiş ve görüşme sırasına göre kasetlere numaralar verilmiştir. Tablo 2’de gerçekleştirilen görüşmelere ilişkin takvim ve görüşme süreleri verilmiştir.

<u>Kod isim</u>	<u>Görüşme tarihi</u>	<u>Görüşme Süresi</u>	<u>Kaset No</u>	<u>Görüşme Yeri</u>
1. Nurcan Hanım	14.05.2002	15 dk	1	Ev
2. Ayşe Hanım	18.05.2002	10 Dk	2	Ev
3. Meral Hanım	18.05.2002	16 Dk	3	Ev
4. Özge Hanım	24.05.2002	15 Dk	4	Okul
5. Nur Hanım	26.05.2002	14 Dk	5	Ev
6. Serpil Hanım	26.05.2002	16 Dk	6	Ev
7. Funda Hanım	29.05.2002	20 Dk	7	Ev
8. Nursen Hanım	09.06.2002	15 Dk	8	Ev

2.5.2. Görüşmelerin Gerçekleştirilmesi

Veli toplantısında bulunan anneler sözleşmeleri okuyarak imzalamışlardır. Daha sonrasında, önceden hem ev telefonları hem de adresleri okul yönetiminden alınan, görüşme yapılacak anneler tek tek aranarak uygun olan zamanları belirlenmiş ve randevular alınmıştır. Görüşmelerin yedisi annelerin evine gidilerek yapılmış bir tanesi de okulda boş bir odada gerçekleştirilmiştir. Görüşmelerin hemen hepsi gidilen evlerin salonlarında gerçekleştirilmiştir.

Görüşmelerin tamamı araştırmacı tarafından gerçekleştirilmiştir. Görüşme öncesinde katılımcılara çocuklarının sınıfında yürütülmekte olan kaynaştırma uygulaması hakkında kendilerinin görüş ve önerilerini almak amacıyla bu araştırmanın yapıldığı

yinelenmiştir. Ayrıca kendilerinin verecekleri bilgilerin bu araştırma ve araştırmacı için çok önemli olduğu vurgulanmıştır.

Kendisiyle görüşülecek olan anneye, verilerin kayıt edilmesi sırasında eksiklik olmaması ve görüşmenin akışının bozulmaması için görüşmenin kasete kayıt edileceği, bu kayıtların sadece araştırmacının tez danışmanı tarafından dinleneceği ifade edilmiştir. Görüşmeler sırasında annelere 12 soru sorulmuştur. Görüşmeler Tablo 2’de görüldüğü gibi 10-20 dakika arasında sürmüştür. Görüşmelerin iki tanesinde kesinti olmuştur. Bunu nedeni ise; iki annenin bebeğinin olmasıdır. Bu durumda bir annenin bebeğine komşusu bakarken, diğer annenin bebeği ile kardeşi ilgilenmiştir.

2.6. Verilerin Analiz Edilmesi

Verilerin analiz edilmesinden önce verilerin dökümü, analiz öncesi hazırlıklar ve daha sonra verilerin tümevarım yoluyla analiz edilmesi basamakları yer almaktadır.

2.6.1. Verilerin Dökümü

Görüşmeler tamamlandıktan sonra ses kayıtlarının yazıya dökümü gerçekleştirilmiştir. Kayıtların dökümü sırasında duyulan her konuşma duyulduğu şekliyle, düzeltme yapılmadan, görüşmeci ve görüşülen sırasıyla yazılmıştır. Döküm işlemi tamamlandıktan sonra verilerin tamamı bilgisayara belirlenmiş bir form üzerine yüklenmiştir. Form üzerinde her bir satıra numara verilmiştir. Bilgisayar formuna aktarılan verilerin doğruluğunu kontrol etmek amacıyla kasetler bir kez daha dinlenerek formlardaki veriler aynı anda okunmuş ve verilerin tam olduğu görülmüştür.

2.6.2. Analiz Öncesi Hazırlıklar

Uzuner’in aktardığına göre, analiz öncesi hazırlık işlemleri sırasında yapılan görüşmelerin dökümleri beş ayrı bölümden oluşan bir bilgisayar formuna işlenmiştir (Ek 2). Formlarda bulunan bölümler ve özellikleri şöyledir (Bogdan Biklen ve ark, 1998):

- a) Bağlam kayıtları: Yer, zaman, tarih, kişiler, sayfa no gibi bilgilerin yer aldığı bölümdür. Örneğin, Kaset no:1, Kod isim: Nurcan, Görüşmeci: Nuray, Tarih: 26.05.2002.
- b) Betimsel bilgiler: Görüşmenin dökümünün yer aldığı bölümdür.
- c) Betimsel indeks: Betimsel bilgilerdeki ayırt edici özelliklerin listesinin yer aldığı bölümdür. Araştırmacının verilerde yazılı olan bilgileri kendisine kolaylık sağlayacak şekilde özetlediği, verilerle ilgili olarak kendine göre kısaltmalar kullandığı bölümdür. Örneğin: benzerlikler, farklılıklar, vb.
- d) Görüşmeci yorumu: Betimsel bilgiler hakkında araştırmacının duygularının, yargılarının ve görüşlerinin yer aldığı bölümdür.
- e) Genel yorum: Yapılan görüşmenin ilgili sayfası hakkında görüşmecinin genel yorumunun yazıldığı bölümdür.

2.6.2.1. Verilere Sayfa Numarası Verilmesi

Araştırmada analiz işleminin başlangıcında tüm dökümler ele alınmış ve her birine sayfa numarası verilmiştir. Bu işlem, bir sayfa numarasının iki farklı yerde kullanılmasını engellemek için yapılmıştır. Sonuçta tüm görüşmelerden elde edilen toplam 127 sayfa veri olduğu saptanmıştır. Numaralamanın ardından, tüm veriler okunarak verilerin bir bütün olarak görülmesi sağlanmış ve olası kategoriler çıkarılmaya çalışılmıştır.

2.6.2.2. Kategorilerin ve Kodların Oluşturulması

Kategorilerin oluşturulmasında ilk olarak görüşmede kullanılan sorular göz önünde bulundurulmuştur. Örneğin; “Sizin çocuğunuzla sınıftaki özel gereksinimli çocuk arasındaki benzerlikler nelerdir?” sorusuna gelebilecek cevaplar için “Benzerlik” kategorisi ya da bunun paralelinde farklılıklarla ilgili olan sorunun cevaplarına “Farklılık” kategorisi oluşturulmuştur. Daha sonra sorulara verilen cevapların içinde ayrıca açılması gereken kategoriler belirlenmiş ve kodlanmıştır. Toplam 19 kod oluşturulmuştur. Aşağıda verilerden elde edilen kategoriler ve kodlar listesi yer almaktadır.

Tüm veriler bir kez okunarak kategoriler ve kodlar listesinin oluşturulmasından sonra verilerin başına dönülerek uygun kodlar satırlara, paragraflara ya da sayfalara yerleştirilmiştir. Kodları oluşturan bölümler ilişkili bölümün başına ve sonuna çizilen çizgilerle belirlenmiştir. Bu işlem sırasında her kodun yanına daha önceden verilen sayfa numarası da yazılarak yeri kesinleştirilmiştir (Ek 3).

Kodlar ve Kategorileri

- DB: Demografik Bilgiler
- H: Haberinin olup olmadığı
- HK: Haber Kaynağı
- B: Benzerlikler
- F: Farklılıklar
- G: Görüşler
- EK: Emre'ye Katkısı
- AL: Alakasızlar
- K: Normal Öğrencilere Katkısı
- ÖT: Özür Türleri
- KÖ: Kaynaştırılabilecek Öğrenciler
- ÖR: Örnekler
- YÇ: Yapılan Çalışmalar
- YGÇ: Yapılması Gereken Çalışmalar
- EA: Emre'nin Ailesi
- AD: Aileye Destek
- BE: Beklentiler
- ÖD: Öğretmen Davranışları
- KY: Kaynaştırmanın Yararı

2.6.2.3. Kodlanan Verilerin Dosyalanması

Veriler kodlandıktan sonra, bir kodlama klasörü oluşturulmuş, klasörün içine şeffaf dosyalar yerleştirilmiştir. Şeffaf dosyaların üzerine kodların yazılı olduğu küçük

etiketler yapıştırılmıştır. Böylelikle her bir kodun bir kodlama dosyası olmuştur. Daha sonra kodlanan veriler her bir sayfadaki kod sayısına uygun olarak (o sayfada yer alan en fazla kod sayısı kadar) çoğaltılarak kesme işlemine başlanmıştır. Kesme işleminde her bir kodun verildiği satır ya da paragraf kesilmiştir.

2.6.2.4. Temaların oluşturulması

Bu basamaklardan sonra kodlama dosyalarından temalar oluşturulmuştur. Temalar, araştırmacının verilerinden ortaya çıkarttığı kavramlardır (Bogdan ve Biklen, 1998). Temalar, kendileriyle görüşülen kişilerin görüşme sırasında kullanılan ifadelerinden oluşabildiği gibi araştırmacının alan bilgisine ve verilerde yer alan bilgilere dayanarak, bu bilgilere kendisinin isimler vermesiyle de oluşabilmektedir (Patton, 1990).

Bu aşamada araştırmacı kesilen kodlanmış verilerin oluşturduğu her bir kodlama dosyasını ele almış ve dosyada yer alan tüm verileri okuyarak aynı başlık altında toplayabileceği verilere birer başlık verilmiştir. Daha sonra annelerin konuşmalarından alıntılar yapılarak veriler düzenlenmiştir. Bu işlem yapılarak elde edilen başlıklar araştırmanın temalarını, alt başlıklar ise alt-temalarını oluşturmuştur.

Temaları ve alt-temaları oluşturduktan sonra alandan bir uzman ve araştırmacı, rasgele kodlama dosyalarının üçte biri olan yedi kodlama dosyasıyla ilgili birbirlerinden bağımsız olarak temalar ve alt-temalar oluşturmuşlardır. Daha sonra elde edilen veriler karşılaştırılmıştır. Üzerinde çalışılan yedi dosyada da uzman ve araştırmacı arasında uzlaşma sağlanmış ve bundan sonraki aşamada da araştırmacı ve uzman, tema ve alt-tema oluşturma işlemine devam etmişler ve geri kalan tüm kodlama dosyalarını bu şekilde tamamlamışlardır. Bu aşamada da araştırmacı ve uzman bağımsız olarak temalarını oluşturduktan sonra bir araya gelerek yaptıkları çalışmalarını karşılaştırmışlardır. Karşılaştırma işlemi sırasında, hem araştırmacı hem birinci uzman oluşturdukları tema ve alt-temaları ve bu tema ve alt-temalarda yer alan annelerin isimlerini kontrol etmişlerdir. Görüş birliğine varılan yerler aynen bırakılmış, görüş ayrılığı olan yerlerde, veriler araştırmacı ve birinci uzman tarafından okunmuş ve üzerinde uzlaşma sağlanarak yeniden düzenlenmiştir.

Bütün kodlama klasörüyle ilgili olarak bu çalışma yapılmış, çalışma tamamlandıktan sonra yapılan çalışmaların kontrol edilmesi için ikinci bir uzmanın görüşlerine başvurulmuştur. İkinci uzman yapılan çalışmayı gözden geçirerek birleştirilebilecek tema ve alt-temaları bir araya getirmiştir.

İkinci uzman, araştırmacı ve birinci uzmanın yaptığı çalışmayı daha anlaşılır hale getirmek için gözden geçirerek araştırmacı ve birinci uzmanın oluşturduğu 19 temayı birleştirip 12 tema oluşturmuştur. Bu aşama da bittikten sonra veri analizi tamamlanmış ve araştırmanın bulgularına ulaşılmıştır. Temaların altlarında yer alan bulgular da birleştirilen temalara uygun olarak yeniden düzenlenmiştir.

BÖLÜM 3

BULGULAR

Bu bölümde kendileriyle görüşme yapılan annelerin verdikleri bilgilerden elde edilen ve araştırmanın bulgularını oluşturan 12 temanın altında alt-temalar yer almaktadır. Görüşmeler sırasında katılımcılara 13 soru yöneltilmiştir. Bulgular raporlaştırılırken katılımcıların sözlerinden alıntılar yapılmış ve alıntılar sayfa numarası gösterilerek gösterilmiştir. Aşağıda araştırmanın bulguları yer almıştır.

1. Normal Çocuk Annelerinin Emre Hakkında Haber Aldığı Kişiler
2. Benzerlikler
3. Farklılıklar
4. Emre İçin Verilen Bağımsız Yaşam Örneği
5. Emre'nin Arkadaşları Tarafından Kızdırılması
6. Emre'nin Ailesi Hakkında Bilgi Sahibi Olmak Ve Aileye Destek Olmak
7. Kaynaştırma Sınıfında Yer Alabilecek Öztür Grupları
8. Kaynaştırma Uygulaması ile İlgili Yapılan Çalışmalar
9. Kaynaştırma Uygulaması ile İlgili Yapılması Gereken Çalışmalar
10. Kaynaştırma Uygulamasının Yararı
11. Beklentiler
12. Görüşler

3.1. Normal Çocuk Annelerinin Emre Hakkında Haber Aldığı Kişiler

Çalışmaya katılan anneler Emre gibi bir çocuğun kendi çocuklarının sınıfında olduğundan, çocukları sayesinde haberleri olduğunu; ayrıca onunla ilgili bilgileri de çocuklarından aldıklarını ifade etmişlerdir. Bu konu ile ilgili beş anne görüş bildirmiştir.

Çalışmaya katılan annelerden Nurcan Hanım “*Bir de zararı olmayan bir çocuk. Ben Ayla'ya sordum, çoğunlukla görmediğim için. Anne hiç kimseye zararı yok. Erkek arkadaşları kızdırlarsa bazı hareketler yapıyor ama saldırgan falan değil dediğini biliyorum.*”(s.4) diyerek Emre'nin varlığından, davranışlarından hatta Emre'yi kızdırdıklarında tepki verdiğinden kızı sayesinde haberi olduğunu belirtmiştir. Ayşe

Hanım ise Emre ile kendi çocuğunun benzerliği sorulduğunda “*görmediğim için gözlemleyemedim. Yalnız kızımın anlattığı kadarıyla biliyorum.*”(s.18) şeklinde ifade etmiştir. Nur Hanım da “*İşte Begüm anlatıyor. Anne sınıfımızda böyle bir arkadaş var, onu kızdırıyorlar. Kızdığı zaman da akşama kadar öfkesi dinmiyor. Zayıf yanından çabuk yararlanıyorlar. İyi bi çocuk aslında diyor. Çok da zeki. Madalyaları varmış. Yüzme şampiyonlukları olduğunu söyledi.*”(61) diyerek Emre hakkında bu bilgileri kızından aldığı belirtmiştir. Funda Hanım da “*Sadece söylentilerden, oğlumun söylediklerinden haberim var*” (s.89) diyerek Emre’nin çocuğunun devam ettiği sınıfta bulunduğundan oğlu sayesinde haberi olduğunu ifade etmiştir. Serpil Hanım da Emre’yi hem kendisinin gördüğünü hem de çocuğunun da Emre hakkında bilgi verdiklerini söylemiştir.

3.2. Benzerlikler

Çalışmaya katılan annelere “kendi çocuklarıyla Emre arasındaki benzerlikler sorulmuştur. Bu konu ile ilgili beş anne görüş bildirmiştir. Bu soruya şu başlıklar altında cevaplar verilmiştir:

3.2.1. Emre’yi normal çocuklara benzetenler (2)

3.2.2. Emre ile kendi çocuğu arasında benzerlik olup olmadığını bilmeyenler (3)

3.2.1. Emre’yi normal çocuklara benzetenler

Görüşme yapılan annelerden ikisi Emre’yi normal çocuklara benzettiklerini belirtmişlerdir. Funda Hanım Emre’nin diğer çocuklardan farklı olmadığını “*diğer öğrenciler de aynı aslında*” (s.92) sözleriyle belirtmiştir Funda Hanım bir önceki görüşünün paralelinde “*Normal gibi gözüküyor, görünüş olarak zayıf bir çocuk. Benim oğlum da zaten o tipte, o yapıda bir çocuk.*” (s.90) şeklindeki ifadesiyle görünüş itibarıyla Emre’nin normal çocuklara, özellikle de kendi oğluna, benzediğini belirtmiştir Nursen Hanım da kendisinin Emre’yi görmediğini, ancak oğlunun anlattığına göre “*Görünüşte bişey yokmuş.*” (s.113) diyerek görünüşünün normallerden farksız olduğunu ifade etmiştir

3.2.2. Emre ile kendi çocuğu arasında benzerlik olup olmadığını bilmeyenler

Görüşmeye katılan annelerden üçü Emre ile kendi çocuğu arasında benzerlik olup olmadığını bilmediklerin ifade etmişlerdir. Meral Hanım “*Emre'nin nasıl bir durumda olduğunu bilmediğim için kendi oğlumla karşılaştıramam.*” (s.31) diyerek Emre ile kendi çocuğu arasındaki benzerliğe cevap verememiştir. Nursen Hanım benzer bir ifade kullanmıştır. “*Emre'nin ne durumda olduğunu bilmiyorum. Çocuğu hiç görmedim.*” (s.113) diyerek bu konuda bir bilgisi olmadığını belirtmiştir. Özge Hanım da Emre ile kendi çocuğu arasındaki benzerlikleri bilmediğini söylemiştir.

3.3. Farklılıklar

Çalışmaya katılan annelere “kendi çocuklarıyla Emre arasındaki farklılıklar” sorulmuştur. Bu konu ile ilgili olarak sekiz anne de görüş bildirmiştir. Bu soruya şu cevaplar verilmiştir:

3.3.1. Emre ile kendi çocuğu arasında fark var

3.3.1.a. Zihinsel açıdan fark (4)

3.3.1.b. Okuma, konuşma açısından fark (1)

3.3.1.c. Cinsiyet farkı (1)

3.3.1.d. İletişim açısından fark var(1)

3.3.2. Emre ile kendi çocuğu arasında fark yok(1)

3.3.3. Emre ile kendi çocuğu arasında fark olup olmadığını bilmiyor(3)

3.3.1. Emre ile kendi çocuğu arasında fark var

3.3.1.a. Zihinsel açıdan fark

Kendisiyle görüşülen annelerden dördü Emre ile kendi çocuğu arasında zihinsel açıdan fark olduğunu vurgulamışlardır. Çalışmaya katılan annelerden Nurcan hanım “*Emre kaza geçirdiğinden dolayı benim çocuğum ile eşdeğer değil.*” (s.3) diyerek, Emre ile kendi çocuğunun aynı olmadığını belirtmiştir. Nurcan Hanım başka bir ifadesinde de Emre ile kendi çocuğu arasında fark olmadığını belirtmiştir.

Funda Hanım ise Emre'nin "*Zihinsel bir problemi olduğunu biliyorum.*" (s.90) şeklindeki ifadesiyle kendi çocuğu ile Emre arasında zihinsel açıdan fark olduğunu belirtmiştir. Nur Hanım "*Diğer çocuklardan zeka düzeyi daha düşük.*" (s.61) şeklindeki ifadesiyle Emre'nin diğer çocuklardan zihinsel anlamda farklı olduğunu belirtmiştir. Nursen Hanım da daha önceki bir ifadesinde Emre'yi hiç görmediğini vurgulamasına rağmen farklılıklar sorulduğunda "*Zihinsel açıdan benim çocuğum gibi olamaz.*" (s.113) diyerek kendi çocuğu ile Emre arasında zihinsel açıdan fark olduğunu, Emre'nin zihinsel bakımdan kendi çocuğundan geri olduğunu belirtmiştir.

3.3.1.b. Okuma ve konuşma açısından fark

Okuma konuşma açısından fark görüşünü sadece bir anne belirtmiştir.Çalışmaya katılan Nurcan Hanım "*Okuma, konuşma şekli, davranış şekli, okuma şekli diğer çocuklardan farklı.*" (s.4) diyerek Emre ile kendi çocuğu arasında okuma, konuşma gibi alanlarda fark olduğunu belirtmiştir.

3.3.1.c. Cinsiyet farkı

Bir anne cinsiyet farkını ifade etmiştir. Daha önceden çocuğuyla Emre arasında zeka düzeyi açısından fark olduğunu belirten (s.61) Nur Hanım ayrıca "*cinsiyeti de farklı*" (s.61) diyerek cinsiyet açısından da fark olduğunu belirtmiştir.

3.3.1.d. İletişim açısından fark

Bir anne ise Emre ile kendi çocuğa arasında iletişim bakımından fark olduğu üzerinde durmuştur. Kendisiyle görüşülen annelerden Ayşe Hanım, Emre kendisini anlatamadığı için arkadaşlarının Emre'yi dışladığını söyleyerek Emre'nin iletişim kurma bakımından kendi çocuğundan farklı olduğunu belirtmiştir. Ayşe Hanım "*İletişim bozukluğu olabilir, yani arkadaşlarıyla iletişim kuramıyo olabilir.*" (s.19) şeklindeki ifadesiyle bu düşüncesini ifade etmiştir.

3.3.2. Emre ile kendi çocuğu arasında fark yok

Daha önceden zihinsel açıdan fark olduğunu, sonrasında fark olmadığını belirten bir anne vardır. Nurcan Hanım ise “*Kendi çocuğum ile Emre arasında fark yok.*” (s.4) diyerek hiçbir açıdan fark görmediğini belirtmiştir.

3.3.3. Emre ile kendi çocuğu arasında fark olup olmadığını bilmiyor

Araştırmaya katılan üç anne fark olup olmadığını bilmediklerini ifade etmişlerdir. Serpil Hanım bu konuda bir bilgisinin olmadığını belirtmiştir. Özge Hanım “*Çocuğu görmedim bişey diyemiycem.*” (s.49) şeklindeki ifadesiyle Emre ile kendi çocuğu arasındaki farkı bilmediğini belirtmiştir. Meral Hanım da kendi çocuğu ile Emre arasındaki farklılığın sorulduğu soruya cevap verememiştir.

3.4. Emre İçin Verilen Bağımsız Yaşam Örneği

Çalışmaya katılan annelere özel gereksinimli çocuk ile kendi çocuklarının benzerlik ya da farklılıkları sorulduğunda Emre ile ilgili olarak iki annenin öğretmen tarafından veli toplantısında verilen örneğe odaklandıkları görülmüştür. İki veli bu konuda şu görüşlerini bildirmişlerdir: Kendisiyle görüşülen annelerden Nurcan Hanım Emre’nin sınıf öğretmenin konuşmasından dolayı; “*En azından öğretmenin dediği gibi bir markete gittiğinde vermiş olduğu paranın üstünü alabilmesini, yani kendini koruyabilmesini. En azından verilen paranın hesabını geriye verebilsin. Bunu benim 1.sınıfa giden torunum bile yapabiliyor. Şimdi Emre demekki bu derecede bir çocuk. Yani orta 3 derecesinde değil de 2. sınıf öğrencisi gibi.*” (s.3-8) diyerek Emre’nin bulunduğu sınıf düzeyinde olmadığını belirtmiştir. Funda Hanım da öğretmenin konuşması doğrultusunda “*Hoca hanımın bahsettiği gibi 5 milyonun mesela dışarda özgür. Kimsenin yardımı olmadan ayakta durabilmesi hedefleniyo heralde. Bunu bildiğim kadarıyla 5 milyon parası varsa gidip 1 milyonluk alıp 4 milyonu geri alabilmeyi öğrenmesi gibi.*” (s.98) diyerek Emre’nin basit bir alışverişi yapabilmesinin önemli olduğunu vurgulamıştır.

3.5. Emre'nin Arkadaşlarına Tepkisi

Çalışmaya katılan annelere Emre ile kendi çocukları arasındaki benzerlik ve farklılıklar sorulduğunda, annelerin verdiği ve ilk akıllarına gelen cevap Emre'yi arkadaşlarının kızdırdığı ve Emre'nin buna tepki verdiği idi. Bu konu ile ilgili olarak altı anne görüş bildirmiştir. Bununla ilgili cevapların toplandığı başlıklar aşağıdadır:

3.5.1. Emre' yi arkadaşlarının kızdırması (2)

3.5.2. Emre'nin arkadaşlarına kızması (4)

3.5.1. Emre' yi arkadaşlarının kızdırması

Görüşme yapılan annelerden ikisi Emre'yi arkadaşlarının kızdırmasından bahsetmişlerdir. Kendisiyle görüşülen annelerden Funda Hanım *“Kızdırma olayı gene bi dalga geçme olayı oluyo. Nasıl kızdırıyo, onu da bilmiyorum üstüne gidiliyo diye duydum yani.”* (s 95) diyerek arkadaşlarının Emre'nin üzerine gittiğini ifade etmiştir. Serpil Hanım da *“kızdırıyolarmış”* (s. 78) diyerek Emre'yi arkadaşlarının kızdırdığını belirtmiştir.

3.5.2. Emre'nin arkadaşlarına kızması

Çalışmaya katılan annelerden dördü bu konu ile ilgili görüş bildirmişlerdir. Nur Hanım *“Sadece ona şey yaptıklarında, kızdırdıklarında o da o şekilde cevap veriyor. Ama kendi derdini anlatamadığı için suçlu duruma düşüyor, ilk başlatanmış gibi algılanıyor.”* (s. 61) diyerek Emre'yi kızdırmadıkları takdirde arkadaşlarına zarar vermediğini ancak kızdırdıkları zaman arkadaşlarına tepki verdiğini belirtmiştir. Serpil Hanım da daha önceki *“Kızdırıyolarmış”* (s. 78) şeklindeki ifadesinin paralelinde *“Bazen kızdığı zaman şey yapıyo diyo, çocuklar daha çok kızdırıyolarmış sınıftaki, yani hepimize vuruyo.”* (s. 75) diyerek Emre'nin sınıftaki arkadaşları Emre'yi kızdırdığı zaman Emre'nin de onlara vurduğunu belirtmiştir. Ayşe Hanım da *“Bazı çatışmalar oluyomuş arkadaşlarıyla ilgili. Kızdırıyolarmış arkadaşları o da saldırıyomuş”* (s.18) diyerek (kızının ifadesine göre) Emre'nin arkadaşları tarafından kızdırılması sonucunda saldırgan davranışlar gösterdiğini belirtmiştir. Serpil Hanım da *“Yanlışlıkla*

kızdırılmaya pek gelmiyo galiba. Çocuklar arkalarından şey söylüyolarmış. O da kızıyomuş tabi söylüyo bizim çocuklar da (çocuklarından aldığı bilgiye göre). O zaman kızdığı zaman da diyo saldırıyo demek ki diğer çocuklara da vuruyomuş rastgele, bazen de bizim çocuklara da vuruyomuş. Hani ben de diyorum yapmayın.” (s. 76) diyerek Emre'nin kızdırıldığı takdirde sınıftaki çocuklara vurduğunu, Serpil Hanım ise bu konuda çocuklarını uyarmasına rağmen bu olayların yaşandığını ifade etmiştir. Nurcan Hanım kızının söylediklerine göre “Erkek arkadaşları kızdırırlarsa bazı hareketler yapıyo ama saldırgan falan değil dediğini biliyorum.” (s.4) diyerek Emre'nin arkadaşları Emre'yi kızdırdığı zaman saldırmadığını ancak arkadaşlarının kızdırmasına tepki verdiğini ifade etmiştir.

3.6. Emre'nin Ailesi Hakkında Bilgi Sahibi Olmak ve Aileye Destek Olmak

Çalışmaya katılan annelere Emre'nin ailesi ile iletişimleri olup olmadığı sorulmuştur. Bu konu ile ilgili olarak sekiz anne de görüş bildirmiştir. Bu soruya şu cevaplar verilmiştir:

- 3.6.1. Emre'nin annesini tanımayanlar ve destekle ilgili görüşleri (5)
- 3.6.2. Emre'nin annesini tanıyanlar ve destekle ilgili görüşleri (1)
- 3.6.3. Emre'nin annesinin görmüş olanlar ve destekle ilgili görüşleri (2)

3.6.1.Emre'nin annesini tanımayanlar ve destekle ilgili görüşleri

Emre'nin annesini tanımayan ancak destek olma konusunda beş anne görüş bildirmiştir. Kendisiyle görüşülen sekiz anneden beşi (Özge Hanım, Nurcan Hanım, Nur Hanım, Meral Hanım, Ayşe Hanım) Emre'nin annesiyle iletişimleri olmadığını, Emre'nin annesini tanımadıklarını belirtmişlerdir. Çalışmaya katılan anneler Emre'nin ailesini tanınamalarına rağmen Emre'nin ailesine nasıl destek olabilecekleri sorulduğunda bu konu ile ilgili şu düşüncelerini belirtmişlerdir: Meral Hanım “İnsanın morale o kadar çok ihtiyacı oluyor ki, bir arkadaşına, konuşmaya. Manevi destek maddiden daha önemli.” (s.43-44) diyerek Emre'nin ailesine manevi destek vermenin maddi destekten daha önemli olduğunu belirtmiştir. Ayşe Hanım “Ancak konuşup moral verilebilir. Maneviyat daha önemli.” (s.23-25) diyerek Emre'nin ailesi için manevi desteğin daha

önemli olduğunu ifade etmiştir. Nurcan Hanım “*Manevi destek olurum.*” (s.10) diyerek Emre’nin ailesine manevi destek olabileceğini ifade etmiştir. Kendisiyle görüşülen annelerden Nur Hanım “*Anne-babanın uygulamaya koyduğu her şeye katılabilirim, fikir verebilirim, düşüncelerimi söyleyebilirim.*” (s.68) diyerek Emre’nin anne- babasının yardım isteği olursa her türlü yardımı yapabileceğini ifade etmiştir. Daha önceden Emre’nin anne-babasına manevi destek olabileceğini belirten Meral Hanım manevi destekle birlikte “*Yani eğer haberim olup da şöyle birşey yapılacak dediği zaman giderim yaparım, öyle hiçbir şeyi esirgemem.*” (s.42) diyerek Emre’nin anne-babasına her yönden destek olabileceğini belirtmiştir.

3.6.2. Emre’nin annesini tanıyanlar ve destekle ilgili görüşleri

Bu konuda ise sadece bir anne görüş bildirmiştir. Kendisiyle görüşülen annelerden Funda Hanım “*Tanıdığım kadarıyla sosyal bir insan. Koruma derneği başkanı orda zannedersem. Orda aynı çalışmada bulunmuştuk, biz kendisiyle.*” (s.102) diyerek Funda hanım Emre’nin annesini tanıdığını ifade etmiştir. Funda Hanım da Emre’nin ailesini destek olma konusunda “*Aileyle birebir konuşsak çok iyi olur.*” (s.103) diyerek Emre’nin ailesi ile iletişim kurmanın çok önemli olduğunu belirtmiştir.

3.6.3. Emre’nin annesini görmüş olanlar ve destekle ilgili görüşleri

Görüşmeye katılan annelerden ikisi bu konu ile ilgili görüş bildirmiştir. Kendisiyle görüşülen annelerden Serpil Hanım “*Anneyi görüyorum toplantılarda, bir defa da aile birliğinde gördüm.*” (s.82) diyerek Emre’nin annesiyle iletişimi olmadığını ancak Emre’nin annesini gördüğünü ifade etmiştir. Nursen Hanım da bu soruya “*Hiç konuşmadım, ama gördüm.*” (s.120) diyerek Emre’nin annesiyle iletişimi olmadığını ancak Emre’nin annesini birkaç kez gördüğünü belirtmiştir. Serpil Hanım ise aileye Emre’nin ailesine destek olma konusunda “*Ailece görüşebiliriz.*” (s.83) diyerek Emre’nin ailesine manevi anlamında destek olabileceğini söylemiştir. Nursen Hanım da Emre’nin annesini sadece görmüş olmasına rağmen “*Maddi değil ama, manevi yönden üzülmemesini, yani manevi destekte bulunulabilir.*” (s.120-121) diyerek Emre’nin ailesine manevi destekte bulunmanın önemli olacağını belirtmiştir.

3.7. Kaynaştırma Sınıfında Yer Alabilecek Özür Grupları

Çalışmaya katılan annelere önce özür türlerini sıralamaları ve sonra da bunlar arasından hangi özür grubu çocukların kaynaştırma sınıfında yer alabileceği sorulmuştur. Bu konu ile ilgili olarak sekiz anne de görüş bildirmiştir. Bu soruya şu cevaplar verilmiştir:

3.7.1. Bütün özür grubundan çocuklar kaynaştırma sınıfında yer alabilir (5)

3.7.2. Emre gibi çocuklar kaynaştırma sınıfında yer alabilir (2)

3.7.3. Hafif zihin özürlü ve işitme özürlü çocuklar kaynaştırma sınıfında yer alabilir (1)

3.7.1. Bütün özür grubundan çocuklar kaynaştırma sınıfında yer alabilir

Bütün özür gurubundan çocuklar kaynaştırma sınıfında yer alabilir diyen beş anne vardır. Çalışmaya katılan annelerden Nursen Hanımdan bildiği özür türlerini sıralaması istendiğinde *“bedensel var, zihinsel var”* (s.116-117) diyerek iki özür grubunu sıralamış ancak görüşme anında araştırmacı tarafından sıralanan özür gruplarını da onaylayarak diğer özür gruplarını da bildiğini belirtmiştir. Bu sorunun devamında kaynaştırma uygulamasında yer alabilecek özür grupları için de hiçbir ayrımının olmadığını, bütün özür gruplarının kaynaştırma uygulamasında yer alabileceğini belirtmiştir. Nurcan Hanım ise; *“duymama, konuşmama, düşünememe”* (s.6) şeklinde üç özür türünden oluşan bir gruplama yapmıştır. Kaynaştırma uygulamasında yer alabilecek özür grupları sorulduğunda ise Nurcan Hanım *“Bence hiçbir ayırım yok; eğer normal çocuklar içinde okuyabilir deniyorsa bence mahsuru yok.”* (s.7) diyerek kaynaştırma uygulamasında özür grupları için ayırım gözetmediğini ifade etmiştir. Ayşe Hanım *“Özürlü konuşmuyo olabilir, tam bilmiyorum da.”* (s.20) diyerek özür gruplarından sadece bir tanesini söyleyebilmiştir. Ancak kaynaştırma uygulamasında yer alabilecek özür gruplarını şu şekilde ifade etmiştir: *“bence hepsi yer almalı”* (s.20) diyerek bütün özür grupları için kaynaştırma uygulamasının mümkün olabileceğini belirtmiştir. Özge Hanım da özür gruplarının sıralaması istendiğinde özür gruplarından sadece işitme özürünü bildiğini belirtmiştir. Özge Hanım da diğer fikirlere paralel olarak *“Bence hepsi olabilir. Hepsi iyi olsun isterim.”* (s.52) diyerek tüm özür gruplarını bilmemesine rağmen kaynaştırma uygulaması içerisinde kendisine

araştırmacı tarafından sıralanan tüm özür gruplarının yer alabileceğini ifade etmiştir. Serpil Hanım *“zihin engelli, işitme engelli, görme”* (s.80) şeklinde özür gruplarını sıralamıştır. Serpil Hanım da *“Ayrımımız yok, yok da yeter ki birbirleriyle kaynaşsınlar, iyi anlaşsınlar yani bizim istediğimiz o. O da onların seviyesinde olmasını isteriz.”* (s.81) diyerek kaynaştırma uygulamasında her özür grubunun yer alabileceğini hatta özürlü öğrencilerin de normal çocukların seviyesinde olmasını istediğini önemle vurgulamıştır.

3.7.2. Emre gibi çocuklar kaynaştırma sınıfında yer alabilir

Bu konu ile ilgili iki anne görüş bildirmiştir.Çalışmaya katılan annelerden Funda hanım *“spastik, mesela başka görme özürlü onları biliyorum. İşitme.”* (s.97) diyerek zihin özürünü, görme özürünü, işitme özürünü sıralamıştır. Funda Hanım kaynaştırma uygulamasında yer alabilecek özürlü öğrenciler için *“Emre gibi çocuklar yer alabilir. Bir engel teşkil etmiyorsa”* (s.98) diyerek Emre gibi zihin özürlü öğrencilerin kaynaştırma uygulamasında yer alabileceğini ifade etmiştir. Meral Hanım özür gruplarını sıralarken sadece *“Zihin engeli ve beden özürlü”* (s.35) diyerek iki özür grubunu belirtmiştir. Meral Hanım da sıraladığı özür gruplarından farklı olarak *“İşitme engelinin orda olacağını zannetmiyorum. Görmeyi de olacağını zannetmiyorum. Gene Emre en iyisi, Emre gibiler heralde.”* (s.36) diyerek kaynaştırma uygulamasında yer alacak özürlü öğrenciler için de görme ve işitme özürlülerin olamayacağını, Emre gibi çocukların kaynaştırma sınıfında yer alabileceğini ifade etmiştir.

3.7.3. Hafif zihin özürlü ve işitme özürlü çocuklar kaynaştırma sınıfında yer alabilir

Görüşmeye katılan annelerden birisi bu konuda görüş bildirmiştir. Kendisiyle görüşülen annelerden Nur Hanım da sadece araştırmacının söylediklerini anladığını söylemiş ancak kendisi özür gruplarını sıralayamamıştır. Nur Hanım, Emre gibi bir çocuğun yer alabileceğini, hafif zihin özürlü öğrencilerin kaynaştırma sınıfında olabileceğini belirtmiş, ayrıca; hafif derecede işitme özürlü öğrencilerin kaynaştırma uygulamasında bulunabileceğini ifade etmiştir.

3.8. Kaynaştırma Uygulaması İle İlgili Yapılan Çalışmalar

Çalışmaya katılan annelere “kaynaştırma uygulaması ile ilgili çalışma yapıp yapmadıkları” sorulmuştur. Bu konu ile ilgili verilen cevaplar annelerin kaynaştırma uygulaması ile ilgili bir çalışma yapmadıkları yönündedir.

3.8.1. Normal çocuğa sahip anneler kaynaştırma uygulaması ile ilgili hiç çalışma yapmamışlar

Bu konu ile ilgili annelerin hepsi görüş bildirmiştir. Kendisiyle görüşülen annelerden Nurcan Hanım kaynaştırma uygulaması ile ilgili çalışma yapıp yapmadığı konusunda *“Hiç yapmadım, sadece; toplantılarda bulunabiliyorum, kızımın durumunu soruyorum. Ama okula ya da sınıfa hiç yardımcı olmadım.”* (s.9) diyerek kaynaştırma uygulaması ile ilgili hiçbir çalışma yapmadığını ifade etmiştir. Funda Hanım da *“Hiçbir çalışma yapmadık, yani; anlatılmadı. Bizim okulumuzda hatta bizim sınıfımızda olmasına rağmen.”* (s.100) diyerek Emre'nin o sınıfta olmasına rağmen bu konuda bilgilendirilmediklerini ve bu konu ile ilgili olarak da hiçbir çalışma yapamadıklarından rahatsızlık duyduğunu belirtmiştir. Nursen Hanım da çocuklarından dolayı bu konu ile ilgili bir çalışma yapamadığını vurgulamıştır. Nur Hanım ise *“Yapmadım, hiç yapmadım. İşte toplantılarda söylüyordu böyle bir öğrenci olduğunu”* (s.66) diyerek Emre gibi hakkında sahip olduğu bilgileri sadece katıldığı veli toplantılarından edindiğini, dolayısıyla kaynaştırma uygulaması ile ilgili bir çalışma yapmadıklarını belirtmiştir. Özge Hanım bu okulda üçüncü yılları olmasına rağmen kaynaştırma uygulaması ile ilgili hiçbir çalışma yapmadıklarını belirtmiştir. Ayşe Hanım da bu konuda hiçbir çalışma yapmadıklarını vurgulamıştır. Serpil Hanım kaynaştırma uygulaması ile ilgili olarak sadece toplantılara katılabildiklerini onun haricinde hiçbir velinin bu uygulama ile ilgili bir çalışma yapmadığını belirtmiştir. Meral Hanım da bu konuyla ilgili olarak *“Hiç yapmadım, ama; bu sene ben ilgilenmiyorum. Öbür türlü olsaydı, her gün gidip de konuşurdum, bilgi alırdım.”* (s.36) diyerek okulla iletişimi olmadığını dolayısıyla da kaynaştırma uygulaması ile ilgili herhangi bir çalışma yapmadığını ifade etmiştir.

3.9.Kaynaştırma Uygulaması İle İlgili Yapılması Gereken Çalışmalar

Çalışmaya katılan annelere “kaynaştırma uygulaması ile ilgili yapılması gereken çalışmaların neler olabileceği sorulmuştur. Bu konu ile ilgili olarak sekiz anne de görüş bildirmiştir. Bu soruya şu cevaplar verilmiştir:

- 3.9.1. Kaynaştırma öğrencisinin arkadaşlarıyla uyumu sağlanmalı (2)
- 3.9.2. Okul veli iş birliği sağlanmalı (1)
- 3.9.3. Emre'nin sınıfında bulunan normal çocuk anneleri yapılacak olan her etkinliğe katılmalı (4)
- 3.9.4. Velilerin bilgilendirilmesi sağlanmalı (1)
- 3.9.5. Çocukların bilgilendirilmesi sağlanmalı (1)
- 3.9.6. Anne babalar çocuklarını kaynaştırma hakkında bilgilendirilmeli (1)
- 3.9.7. Ders programı farklılaştırılmalı (2)

3.9.1. Kaynaştırma öğrencisinin arkadaşlarıyla uyumu sağlanmalı

Görüşmeye katılan annelerden iki anne bu konu ile ilgili görüş bildirmişlerdir. Kendisiyle görüşülen Nur Hanım “*Öğrencinin sınıfa, gruba uyumu sağlanabilir. Sadece matematikle, sosyalle, müzikle de çocuk eğitilmez. Bu durumdaki çocuk önce başka bir durumda eğitmek gerekiyo. Yani, onu psikolojik açıdan hazırlamak gerekiyo.*” (s.66) diyerek özel gereksinimli öğrencinin arkadaşlarıyla kaynaşmasının sadece derslerle değil, diğer yönlerden de desteklenerek gerçekleşebileceğini ifade etmiştir. Nursen Hanım da bu konudaki görüşlerini çocukların bir arada kaynaşmalarını ve Emre'nin arkadaşlarının Emre'yi dışlamamalarını istediğini belirtmiştir.

3.9.2. Okul veli işbirliği sağlanmalı

Bu konu ile ilgili bir anne görüş bildirmiştir. Kendisiyle görüşülen Funda hanım “*Okul veli işbirliği olsaydı, daha yararlı olurdu.*” (s.101) diyerek okul veli işbirliğinin yararını vurgulamıştır.

3.9.3. Yapılacak olan her etkinliğe katılmalı

Görüşmeye katılan annelerden dördü yapılacak olan her etkinliğe katılırız ifadesini kullanmışlardır. Çalışmaya katılan annelerden Nurcan Hanım *“Benim gücümün yettiğince, yapılması gereken şeyler varsa yardımcı olurum.”* (s.10) şeklindeki ifadeyle özel gereksinimli çocuğun anne babasına yardım edeceğini belirtmiştir. Meral Hanım ise *“Elimden gelen her şeyi yaparım. Bunu yapamayacak anneyi düşünemiyorum.”* (s.33) diyerek yardımcı olacağını belirtmiştir. Nur Hanım da *“Elimizden gelen bir şey olduktan sonra tabi ki yardım ederiz.”* (s.54) diyerek çalışmalara destek olacağını söylemiştir. Serpil Hanım da *“sınıf hocası bizi yönlendirirse biz de tabi ki yaparız.”* (s.82) diyerek yapılacak olan çalışmalarda Emre için yer alabileceklerini belirtmiştir. Yapılan çalışmalara katılırız derken buna bir örnek olarak çalışmaya katılan annelerden Meral hanım da *“Ordaki koruma derneklerine girebilirdim, sınıf annesi olabilirdim, o olayların içinde olmak için etkinliklere katılabilirim.”* (s.37) örneğini getirmiştir.

3.9.4. Velileri bilgilendirmek gerekir

Bu konuda bir anne görüş bildirmiştir. Çalışmaya katılan annelerden birisi olan Funda Hanım *“Bu konu hiç konuşulmadı. Bizim sınıfımızda olmasına rağmen. Bizi bu konuda sınıf öğretmenin bilgilendirmesi gerekir. Çünkü çocuğu kimse tanımıyo.”* (s.100) diyerek bu konuda Emre ve kaynaştırma uygulaması hakkında bilgilendirilmemelerinin büyük bir eksiklik olduğunu belirtmiştir.

3.9.5. Çocukların bilgilendirilmesi sağlanmalı

Görüşmeye katılan annelerden biri ise çocukların bilgilendirilmesi önemli demiştir. Kendisiyle görüşülen annelerden birisi olan Ayşe Hanım, *“Çocuklara onların özürülü olduğunu söylemek lazım. Ona göre davranılması gerektiğini söylemek lazım. Bence çocukları bilgilendirmek gerekiyo.”* (s.22) diyerek çocukları özel eğitime gereksinim duyan çocuklar ve onlara nasıl davranılması gerektiği hakkında bilgilendirmenin önemli olduğunu belirtmiştir.

3.9.6. Anne babalar çocuklarını kaynaştırma hakkında bilgilendirmeli

Anne babalar çocuklarını bilgilendirilmeli diyen bir anne vardır. Kendisiyle görüşülen annelerden Ayşe Hanım “*Anne-babalar çocuklarına ona daha anlayışlı olmalarını, olmaları gerektiğini söyleyebilirler.*” (s.22) diyerek normal çocuğa sahip anne-babaların çocuklarını bilgilendirmeleri gerektiğini söylemiştir.

3.9.7. Ders programı farklılaştırılabilir

Bu konu ile ilgili iki anne görüş bildirmiştir. Kendisiyle görüşülen annelerden birisi olan Nurcan Hanım Emre için “*Program farklılaştırılabilir, eğer faydalı olacaksa.*” (s.5) diyerek ders programı üzerinde durmuştur. Funda Hanım da “*Ders programı ağır. Benim çocuğum bile zorlanıyo. O yüzden onun için daha yorucu mu geçiyor diye düşünüyorum.*” (s.99) diyerek Emre için ders programının uygunluğu konusunda emin olmadığını dile getirmiştir.

3.10. Kaynaştırma Uygulamasının Yararı

Çalışmaya katılan annelerin “*kaynaştırma uygulamasının hem özel gereksinimli öğrencilere hem de normal öğrencilere ne kadar yararı olduğu*” hakkında görüşleri alınmıştır. Bu konu ile ilgili olarak sekiz anne de görüş bildirmiştir. Annelerin görüşleri şu başlıklar altında toplanmıştır:

- 3.10.1. Kaynaştırma uygulamasının özel gereksinimli öğrenciye yararı var (6)
- 3.10.2. Emre arkadaşlarını örnek kaynaşılıyor (4)
- 3.10.3. Emre’ye kaynaştırma uygulamasının yararı yok (3)
- 3.10.4. Emre’ye kaynaştırma uygulamasının katkısı olup olmadığı bilinmiyor (2)
- 3.10.5. Kaynaştırma uygulamasının normal öğrencilere yararı var (3)
- 3.10.6. Kaynaştırma uygulamasının normal öğrencilere yararı yok (2)

3.10.1. Kaynaştırma uygulamasının özel gereksinimli öğrenciye yararı var

Kaynaştırma uygulamasının yararı olduğunu ifade eden altı anne vardır. Çalışmaya katılan annelerden Nur Hanım *“Yararlı oluyodur heralde. Yararlanıyodur. Sonuçta o kadar öğrencinin içinde öğretmeni de, sınıf öğretmenleri de, okul öğretmenleri de heralde yardımcı oluyolar, ona da bişey kazandırmaya çalışıyolar. Hiç okula gitmemiş olsa o daha kötü oluyodur. Mutlaka yararı oluyodur.”* (s.65) diyerek Emre gibi çocukların kaynaştırma uygulamasından yararlanabildiğini düşündüğünü ifade etmektedir. Ayrıca Nur Hanım böyle bir uygulamanın katkısının daha fazla olduğunu söyleyerek Emre'nin normal çocukların arasında olmasının iyi olduğunu ifade etmiştir. Meral Hanım da *“Başka okulda okusa kendini soyutlar, böyle olması daha iyi.”* (s.33) diyerek kaynaştırmanın Emre'ye yararı olduğunu ifade etmiştir. Meral Hanım da *“Valla arkadaşları, öğretmenleri iyiye, çocuğa şok yapacak olaylar yaşatmıyolarsa yararlanır.”* (s.37) diyerek Emre gibi özel eğitime gereksinim duyan öğrencilerin kaynaştırma uygulamasından yararlanabilmesi için öğretmen ve arkadaş davranışlarının önemli olduğunu belirtmiştir. Serpil Hanım da *“Öğretmenleri şey davranırsa, iyi davranırsa iyi gider bence.”* (s.81) diyerek kaynaştırma uygulamasının ancak öğretmen iyi davranırsa iyi gidebileceğini belirtmiştir. Serpil Hanım ; *“Böyle bir uygulama iyi.”* (s.79) şeklinde ifadesiyle kaynaştırma uygulamasının Emre'ye katkısı olduğunu söylemiştir. Nursen Hanım da Emre'nin ailesinin varlıklı bir aile olduğunu, çocuğunu bu uygulamaya yönlendirebildiğini ve kaynaştırma uygulamasının yararlı olduğunu ifade etmiştir. Çalışmaya katılan Ayşe Hanım *“Sosyal açıdan faydası olabilir.”* (s. 21) biçimindeki ifadesiyle kaynaştırmanın, kaynaştırma öğrencisine sosyal açıdan yararı olabileceğini belirtmiştir. Funda Hanım *“Beden eğitimi gibi derslerde birlikte olduklarından sosyal açıdan katkısı olabilir.”* (s.94) diyerek kaynaştırma uygulamasının Emre'ye sosyal açıdan yararı olabileceğini belirtmiştir.

3.10.2. Emre arkadaşlarını örnek alıyor.

Görüşmeye katılan annelerden dördü Emre'nin arkadaşlarını örnek almasıyla ilgili görüş bildirmiştir. Kendisiyle görüşülen annelerden Özge Hanım kaynaştırma uygulaması hakkında *“Emre onlardan örnek alabilir, kendini ona göre eğitebilir.”*

(s.50) ifadesini kullanarak Emre'ye kaynaştırmanın katkısı olduğunu belirtmiştir. Nur Hanım ise *“Yürüyüşünden tutun da, oturuş kalkışına kadar, belki sınıfta parmak kaldırışına kadar onlara artı olarak dönebiliyodur.”* (s.63) ifadesiyle böyle bir uygulama sayesinde kaynaştırma öğrencisinin arkadaşlarını örnek alabileceğini belirtmiştir. Çalışmaya katılan Özge Hanım *“Böyle normal arkadaşlarıyla yaşaması daha iyi.”* (s.52) şeklinde ifade ederek kaynaştırmanın özel gereksinimli öğrenciye katkısı olduğunu belirtmiştir. Funda Hanım *“Arkadaşlarıyla kaynaşması onu mutlu ediyorsa bir problem yok.”* (s.95) şeklinde belirtmiştir. Nursen Hanım da *“Ders, bilgi yönünden yaralanamasa bile öğrendiği şeyler olur.”* (s.125) ifadesiyle kaynaştırmanın iyi bir uygulama olduğunu ifade etmiştir.

3.10.3. Emre'ye kaynaştırma uygulamasının yararı yok

Kendisiyle görüşülen annelerden üçü kaynaştırma uygulamasının Emre'ye katkısı olmayacağını açıklamıştır. Nurcan Hanım bunu *“Hiçbir katkısı olmaz bu okulda, bu sınıfta okumasının.”* diyerek ifade etmiştir (s.8) Kendisiyle görüşülen Nurcan Hanım *“Pek yararlanamıyodur zannedersem. Şimdi Emre en fazla ikinci sınıfa gidiyor gibi bile değildir bence.”* (s.7) diyerek Emre'nin sınıf düzeyinin çok çok altında olduğunu ve Emre'nin kaynaştırma uygulamasından yararlanamayacağını düşündüğünü ifade etmektedir. Ayşe Hanım da *“Yararlanmış olamaz. Çünkü; konuşması bile düzgün konuşamıyomuş, düzgün okuyamıyomuş.”* (s.21) diyerek Emre'nin kaynaştırma sınıfında bulunmasının Emre'ye katkısı olmadığını düşündüğünü ifade etmiştir. Funda Hanım da *“Ben hiç yararlanabileceğini, bilgi olarak düşünmüyorum.”* (s.98) diyerek akademik anlamda kaynaştırma sınıfında Emre'nin bulunmasının işlevsel olmadığını belirtmiştir.

3.10.4. Emre'ye kaynaştırma uygulamasının katkısı olup olmadığı bilinmiyor

Bu konu ile ilgili iki anne görüş bildirmiştir. Ayşe Hanım *“Çocuğu görmediğim için bilemiyem.”* (s.20) şeklinde ifadesiyle kaynaştırmanın Emre'ye katkısının ne olabileceği konusunda bir bilgisi olmadığını belirtmiştir. Meral Hanım da *“Böyle şey*

yaşamadığım için bilmiyorum.” (s.34) Daha önce kaynaştırma uygulaması ile karşılaşmadığını bu yüzden kaynaştırma uygulaması hakkında bir fikri olmadığını belirtmiştir.

3.10.5. Kaynaştırma uygulamasının normal çocuklara yararı var

Kendisiyle görüşülen annelerden üçü bu konu ile ilgili görüş bildirmiştir. Özge Hanım *“Örnek alırlar, kendilerini ona göre eğitirler. Ondan bir örnek alabilirler. Yani şükredebilirler hallerine. Biz de bu durumda olabilirdik diye.” (s.53)* sözleriyle kaynaştırma uygulamasının normal çocuklara yararı olduğunu, normal çocukların engelli öğrencilerden örnek alabileceklerini ifade etmiştir. Kendisiyle görüşülen annelerden Nur Hanıma kaynaştırma uygulamasının katkısı sorulduğunda *“Çocuklarımız daha insancıl yaklaşıyor belki hep insanın sağlıklı olmadığını, öyle insanlara nasıl davranılması gerektiğini düşünebiliyor ve öyle de oluyor.” (s.64)* diyerek kaynaştırma uygulaması ile kendi çocuğunun özel eğitime gereksinim duyan çocuklara daha insancıl yaklaştığını belirtmiştir. Funda Hanım ise *“Çocuğum onu dışlamaz ve onunla birlikte olmaktan mutlu olur herhalde. Daha çok yardımcı olur. Mutlu şeyler paylaşabilir. Sosyal yönden olabilir. Mesela oyun oynayabilir.” (s.96)* diyerek özel gereksinimli öğrenciyle kendi çocuğunun bir arada olmasının, kendi çocuğuna manevi katkısı olduğunu ifade etmiştir.

3.10.6. Kaynaştırma uygulamasının normal öğrencilere yararı yok.

Çalışmaya katılan annelerden ikisi bu konu ile ilgili görüş bildirmiştir. Nurcan Hanım kaynaştırma uygulamasının normal çocuklara katkısı ile ilgili olarak *“Benim çocuğum açısından hiçbir şey olmaz.” (s.6)* diyerek bu uygulamanın kendi çocuğuna bir katkısı olmadığını ifade etmiştir. Ayşe Hanım ise *“Bi katkı getirmez; çünkü sonuçta herkes kendi öğreniyö.” (s.20)* diyerek kaynaştırma uygulamasının kendi çocuğuna bir katkısı olmadığını belirtmiştir.

3.11.Beklentiler

Çalışmaya katılan annelere “Özel gereksinimli bir çocuğa sahip olsaydınız kimden ne beklerdiniz? (örneğin; öğretmeninden, normal çocuk velilerinden, idareden, sizin gibi kaynaştırma öğrenci velilerinden, yasalardan vb.)” sorusu sorulduğunda annelerden değişik cevaplar gelmiştir. Bu konu ile ilgili sekiz anne de görüş bildirmiştir. Cevaplardan yola çıkılarak elde edilen alt-temalar aşağıda sıralanmıştır. Buna göre, Emre gibi bir çocuğa sahip olsalardı anneler:

- 3.11.1. Yaşadıkları çevreden kabul (1)
- 3.11.2. Emre'nin arkadaşlarından;
 - 3.11. 2.a. Kabul (2)
 - 3.11.2.b. Destek (3)
 - 3.11.2.c. Beklentisi yok (2)
- 3.11.3. Kaynaştırma velilerinden destek beklentisi (7)
- 3.11.4. Normal çocuk ailelerinden;
 - 3.11.4.a. Destek (3)
 - 3.11.4.b. Beklenti yok(2)
- 3.11.5. Öğretmeninden;
 - 3.11.5.a. Destek (3)
 - 3.11.5.b. İlgisi (2)
 - 3.11.5.c. Bilgilendirme (1)
- 3.11.6.Okul idaresinden;
 - 3.11.6.a. Destek (2)
 - 3.11.6.b. İlgi (1)
 - 3.11.6.c. Bilgilendirme (2)
- 3.11. 7.Yasalardan;
 - 3.11.7.a. Eğitim olanağı (3)
 - 3.11.7.b. Sosyal güvenlik olanağı (1)
 - 3.11.7.c. Yasa çıkarılması beklentisi var (1)
 - 3.11.7.d. Bilinmiyor (1)
 - 3.11.7.e. Beklenti yok (3)

- 3.11.8. Emre'nin öğretmeninden ve diğer velilerden ilgi (1)
 3.11.9. İdareden destek alma ve bilgilendirilme (1)
 3.11.10. Okul idaresi ve öğretmeninden ilgi ve destek (1)
 3.11.11. Öğretmeninden ve devam ettiği okul idaresinden ilgi (1)
 beklentisi içinde olacaklarını ifade etmişlerdir.

3.11.1. Yaşadıkları çevreden kabul

Kendisiyle görüşülen annelerden biri bu konu ile ilgili görüş bildirmiştir. Nur Hanım özel gereksinimli bir çocuğa sahip olsaydı öncelikle *“Çevrenin çok anlayışlı olması lazım. Hem çocuğu hem aileyi dışlamaması lazım.”* (s.69) diyerek öncelikle çevrenin desteğinin çok önemli olduğunu vurgulamıştır.

3.11.2. Emre'nin arkadaşlarından;

3.11.2.a. Kabul

Kendisiyle görüşülen annelerden ikisi görüş bildirmiştir. Funda Hanım, Emre gibi bir çocuğu olsaydı *“Yardımcı olmasını, sosyal faaliyetlere katıp Emre'yi arkadaş gruplarına almalarını, Emre'yi desteklemelerini isterdim.”* (s.104) diyerek Emre'nin arkadaşlarından, öncelikle kabul beklentisi olduğunu belirtmiştir. Nur Hanım da benzer ifadelerle Emre'nin arkadaşlarından onu dışlamamalarını onu da grubun içine alarak kabul etmeleri gerektiğini vurgulamıştır.

3.11.2.b. Destek

Kendisiyle görüşülen annelerden üçü bu konu ile ilgili görüş bildirmiştir. Ayşe Hanım *“Arkadaşlarının Emre'ye iyi davranmalarını yardımcı olmalarını.”* (s.25) istediğini belirterek, Emre gibi bir çocuğu olsaydı arkadaşlarının ona destek olmasını bekleyebileceğini ifade etmiştir. Özge Hanım *“Emre'nin arkadaşlarının ona her konuda yardımcı olmalarını isterim.”* (s.57), Nursen Hanım da özel gereksinimli bir çocuğu olsaydı, çocuğuna arkadaşlarından diğer çocuklara nasıl davranıyorlarsa kendi çocuğuna

da öyle davranmalarını isteyeceğini vurgulamıştır. Serpil Hanım da Emre gibi bir çocuğu olsaydı; çocuğunun arkadaşlarının ona destek olmasını isteyeceğini ifade etmiştir.

3.11.2.c. Beklenti yok

Kendisiyle görüşülen annelerden ikisi bu konu ile ilgili görüş bildirmiştir. Nurcan Hanım *“Arkadaşlarımdan beklerdim ama bulamazdım, normal bir çocuk Emre ile arkadaşlık yapmaz. Tabi bu çok yanlış ama; aile nasıl yetiştiriyorsa öyle davranır.”* (s.11) diyerek özel gereksinimli bir çocuğa sahip olsaydı; çocuğunun arkadaşlarından beklediğini alamayacağını ifade etmiştir. Meral Hanım da Emre gibi bir çocuğa sahip olsaydı; çocuğunu arkadaşlarının önemsemeyeceğini belirterek hiçbir beklentisi olmadığını söylemiştir.

3.11.3. Kaynaştırma velilerinden destek beklentisi

Çalışmaya katılan annelerden yedisi bu konu ile ilgili görüş bildirmiştir. Nurcan Hanım böyle bir çocuğu olsaydı; kendisi gibi böyle çocuğa sahip olan anne babalar için *“Destek olurduk birbirimize.”* (s.13) diyerek özel gereksinimli öğrenciye sahip anne-babaların birbirlerine destek olmalarının önemli olduğunu vurgulamıştır. Nur Hanım da kaynaştırma öğrencisinin velisinin yerinde olsaydı; diğer kaynaştırma öğrencisine sahip velilerden *“Her şeyden önce herkesin başına gelebilir, bunun için de böyle veliler birbirlerine destek olmalı.”*(s.68) diyerek kaynaştırma öğrencisine sahip velilerin birbirlerine destek olmaları gerektiğini vurgulamıştır. Funda Hanım da özel gereksinimli bir öğrenciye sahip olsaydı; diğer özel gereksinimli öğrenciye sahip anne-babalarının bir paylaşım içinde olması gerektiğini, bir arada olmaları gerektiğini, dernek gibi toplulukların oluşturulabileceğini söylemiştir. Meral Hanım *“Maddi destek yerine manevi destek yeterli oluyor.”* (s.43) diyerek özel gereksinimli çocuğa sahip ailelerin birbirine öncelikle manevi destekte bulunmalarını istemiştir. Serpil Hanım *“Ben hep bir arada olalım isterdim, çünkü, diğer anne- babalardan daha iyi anlardık birbirimizi.”* (s.86) diyerek normal çocuğa sahip anne-babalara göre, özel gereksinimli öğrenciye sahip anne-babaların birbirini daha iyi anlayabileceklerini, birbirlerine daha iyi destek

olabileceklerini belirtmiştir. Ayşe Hanım da *“Bir dernek kurulabilir. Böyle aileler birbirine destek olmalıdır.”* (s.27) diyerek özel gereksinimli öğrenciye sahip anne-babaların bir dernek altında toplanarak birbirlerine destek olabileceklerini ifade etmiştir. Özge Hanım ise *“Herkesin başına gelebilir. Ben böyle bir durumda destek beklerim ve destek olurum.”* (s.57-58) diyerek özel gereksinimli çocuğa sahip bir çocuğa herkesin sahip olabileceğini ve eğer Özge Hanım da özel gereksinimli bir çocuğa sahip olsaydı; öncelikle destek bekleyeceğini ayrıca kendisinin de özel gereksinimli çocuğa sahip ailelere destek olacağını belirtmiştir. Nursen Hanım da Emre gibi bir çocuğu olsaydı; diğer özürlü velilerinin de birbirlerine destek olup hatta çocuklarını bile aynı okula göndermeleri gibi bir beklenti içinde olacağını belirtmiştir.

3.11.4. Normal çocuk ailelerinden;

3.11. 4.a. Destek

Kendisiyle görüşülen annelerden üçü bu konu ile ilgili görüş bildirmiştir. Nur Hanım Emre gibi bir çocuğa sahip olsaydı normal çocuğa sahip anne-babalardan öncelikle destek beklentisi olabileceğini ifade etmiştir. Serpil Hanım da normal çocuğa sahip anne-babalar bir araya gelerek özel gereksinimli çocuk için işeyler yapılabileceği beklentisi içerisinde. Nursen Hanım normal çocuk anne-babalarının özel gereksinimli çocuğun anne-babasına destek olmasının önemini vurgulamıştır. Özge Hanım da *“Herkesin başına gelebilir. Böyle bir durumda birbirimize yardım ederiz.”* (s.57) diyerek normal çocuğa sahip anne-babaların, Emre gibi bir çocuğa sahip anne babaya her konuda destek olmasının önemli olduğunu belirtmiştir.

3.11. 4.b. Beklenti yok

Çalışmaya katılan annelerden ikisi bu konu ile ilgili görüş bildirmiştir. Nurcan Hanım *“Böyle bir durumda velilerden hiçbir şey bekleyemeyiz, çünkü yapmazlar.”* (s.12) diyerek özel gereksinimli çocuğa sahip anne babaların beklentilerini normal çocuğa sahip anne-babaların karşılayamayacağını ifade etmiştir. Meral Hanım ise *“Velilerden okula gidipte ilgilendiğini ve ilgileneceklerini zannetmiyorum.”* (s.42) diyerek özel

gereksinimli bir çocuğa sahip olsaydı normal çocuğa sahip anne babalardan bir beklentisi olmayacağını belirtmiştir.

3.11.5. Öğretmenden;

3.11.5.a. Destek

Çalışmaya katılan annelerden üçü bu konu ile ilgili görüş bildirmiştir. Nursen Hanım *“Öğretmeninden öncelikle diğer çocuklardan ayırım yapmamasını, destek olmasını isteyebilirim.”* (s.121) diyerek Emre gibi bir çocuğa sahip olursa Emre'nin öğretmeninden öncelikle çocuğuna destek olmasını bekleyeceğini belirtmiştir. Nur Hanım ise öğretmeninden Emre'nin performansına göre davranmasını, Emre'nin durumunu göz önüne alması konusunda destek beklediğini ifade etmiştir. Ayşe Hanım da *“Ona seviyesine göre hareket etmesini arkadaşlarıyla daha uyumlu olması için yardımcı olmasını beklerdim”* (s.25) diyerek Emre'ye sınıf içinde arkadaşlarıyla uyumu konusunda destek beklentisi içerisinde olacaklarını belirtmiştir.

3.11.5.b. İlgı

Kendisiyle görüşülen annelerden ikisi görüş bildirmiştir. Özge Hanım *“Sevgi beklerdim. Her açıdan sevgi çok önemlidir. Öğretmen sevgiyi aşılabilirse ne güzel.”* (s.56) diyerek özel gereksinimli bir çocuğa sahip anne-babanın öğretmenden beklentisinin ilgi ve sevgi beklentisi olduğunu vurgulamıştır. Serpil Hanım da özel gereksinimli bir çocuğa sahip olsaydı; öğretmenin ona ilgi göstermesinin yani ilgi beklentisinin öncelikli olacağını belirtmiştir.

3.11.5.c. Bilgilendirme

Kendisiyle görüşülen bir anne bu konuda görüş bildirmiştir. Nurcan Hanım *“Ben hiç kimseden bişey beklemezdim, sadece öğretmeninden beklerdim. Sürekli öğretmenle iletişim içerisinde olmaya çalışırdım. Yani geliştirebildiği kadar öğretmenle aile*

geliştirirdi çocuğu.” (s.11) Anne-babanın öğretmenle sürekli iletişim içinde olarak bilgilendirilme beklentisi olduğunu belirtmiştir.

3.11.6. Okul idaresinden;

3.11.6.a. Destek

Çalışmaya katılan annelerden ikisi bu konuda görüş bildirmiştir. Özge Hanım idareden beklentisi konusunda *“Destek olmasını beklerim.”* (s.56) diyerek Emre gibi bir çocuğa sahip anne olsaydı; idareden öncelikle özel gereksinimli çocuğu için destek beklentisi olacağını belirtmiştir. Nursen Hanım da özel gereksinimli bir çocuğa sahip olsa; özel gereksinimli çocuğa sahip anne olarak okul yönetiminden destek olmalarını bekleyeceğini belirtmiştir.

3.11.6.b. İlgı

Kendisiyle görüşülen Funda Hanım *“İdarenin ilgili olmasını, sadece ilgi göstermekle de değil, denetleyici olması lazım.”* (s.104) diyerek özel gereksinimli öğrenciye sahip anne- babaların idareden ilgi ile beraber denetleyici bir tavır sergilemesini bekleyeceklerini belirtmiştir.

3.11.6.c. Bilgilendirme

Kendisiyle görüşülen annelerden ikisi görüş bildirmiştir. Ayşe Hanım idareden hem öğrencileri, hem de öğretmenleri özel gereksinimli öğrenciler hakkında bilgilendirmelerini beklediğini ifade etmiştir. Funda Hanım da böyle bir çocuğa sahip olsa çocuğunu devam ettiği okulda her ortamda (sınıfta, teneffüste, vb.) birlikte olacağı arkadaşlarının idare tarafından bilgilendirmenin önemli olduğunu belirtmiştir.

3.11.7.Yasalardan;

3.11.7.a. Eğitim olanağı

Çalışmaya katılan annelerden üçü bu konuda görüş bildirmiştir. Nur Hanım “*Özel gereksinimli çocuklar için eğitim veren okulların olması lazım.*” (s.71) diyerek özel gereksinimli öğrenciye sahip anne-babaların yasalardan özel gereksinimli öğrenci için eğitim beklentisi olduğunu belirtmiştir. Serpil Hanım da “*Özel gereksinimli öğrenciler için ayrı okulların olması daha iyi olmaz mı?*” (s.184) diyerek özel gereksinimli öğrenci için yasaların eğitim düzenlemelerini gerçekleştirmesini bekleyeceğini ifade etmiştir. Nursen Hanım da özel gereksinimli çocukların eğitimleri konusunda yasalardan beklentisinin “*Farklı okullar açılması olabilir. Doğru dürüst eğitim görmeleri olabilir. Bunlara sahip çıkılması gerekir.*” (124-125) olacağını ifade etmiştir.

3.11.7.b. Sosyal güvenlik olanağı

Kendisiyle görüşülen annelerden birisi Funda Hanım yasalardan özel gereksinimli çocuklar için sosyal güvenliklerinin sağlanmasını, özel gereksinimli çocuğun anne babası olmadığı da yaşamını bağımsız sürdürebileceği yasaların çıkarılması gerektiğini belirtmiştir.

3.11.7.c. Yasa çıkarılması

Çalışmaya katılan annelerden biri Serpil Hanım “*Özel yasa çıkarılması lazım.*” (s.86) diyerek özel gereksinimli öğrenciler için özel yasa çıkarılması gerektiğini belirtmiştir.

3.11.7.d. Bilinmiyor

Kendisiyle görüşülen annelerden Ayşe Hanım “*Bu konuda bişey diyemiyorum, pek bilgim olmadığı için.*” (s.27) diyerek kaynaştırma uygulaması için çıkarılan yasalardan haberinin olmadığını ifade etmiştir.

3.11. 7.e. Beklenti yok

Çalışmaya katılan annelerden üçü bu konuda görüş bildirmiştir. Meral Hanım ise, özel gereksinimli bir çocuğa sahip olsaydı yasaların kaynaştırma uygulaması hakkında hiç bir şey yapamayacağını ifade etmiştir. Nurcan Hanım *“Yasaların da yapacağı bir şey yok, yapamıyorlar ki, neler duyuyoruz, neler görüyoruz hiç bir şey yapmıyor.”* (s.14) diyerek özel gereksinimli bir çocuğa sahip bir veli olsa yasalardan hiçbir beklentisi olmayacağını belirtmiştir. Özge Hanım da *“yasalar böyle şeylere göz yumuyor, hiç yardım elini uzatmıyorlar”* (s.58) diyerek yasaların özel eğitim konusunda hiçbir şey yapmadığını belirtmiştir.

3.11.8.Emre'nin öğretmeninden ve diğer velilerden ilgi

Çalışmaya katılan annelerden Funda Hanım özel eğitime gereksinim duyan bir çocuğa sahip olsaydı öğretmenin ve normal çocuğa sahip anne babaların özel gereksinimli çocuğa ilgili davranmasını beklediğini belirtmiştir

3.11.9. İdareden destek alma ve bilgilendirilme

Kendisiyle görüşülen annelerden Nurcan Hanım *“Yönetimden de topluma kazandırılınsı yardımcı olunsun isterdim. Toplantılar yapılarak çocukların bilgilendirilmesini isterdim.”* (s.12) diyerek Emre gibi bir çocuğun annesi olarak idareden bu kaynaştırma uygulaması ile ilgili olarak bilgilendirme ve bu konuda özel gereksinimli öğrenciye destek olunmasını bekleyebileceğini ifade etmiştir.

3.11.10. Okul idaresi ve öğretmeninden ilgi ve destek

Çalışmaya katılan annelerden Nur Hanım özel gereksinimli bir çocuğa sahip anne olsaydı Emre'nin devam ettiği okul idaresinin hem de Emre'nin öğretmenin özel gereksinimli öğrenciye ilgi göstermelerini ve özel gereksinimli öğrencinin ihtiyaç duyduğu her konuda yardımcı olmalarını bekleyebileceğini belirtmiştir.

3.11.11.Öğretmeninden ve devam ettiği okul idaresinden ilgi

Kendisiyle görüşülen annelerden Meral Hanım özel gereksinimli öğrenciye sahip bir anne olsaydı; özel gereksinimli öğrencinin öğretmeninden ve devam ettiği okulun idaresinden özel bir ilgi bekleyebileceğini vurgulamıştır.

3.12.Görüşler

Çalışmaya katılan annelere “kaynaştırma hakkındaki görüşleri” sorulmuştur. Bu konu ile ilgili sekiz anne de görüş bildirmiştir. Bu soruya şu cevaplar verilmiştir:

3.12.1. Kaynaştırma yapılsın

3.12.1.a. Emre eğitim almalı (1)

3.12.1.b. Emre’ye destek olmak gerekir (3)

3.12.1.c. Kaynaştırma uygulanabilir (3)

3.12.1.d. Emre’yi topluma kazandırmak gerekir (5)

3.12.1.e. Aile okulla ilişki içinde olmalı (2)

3.12.2. Sınıfta kaynaşma olmasın (1)

3.12.2.a. Sınıfta kaynaşma olmuyor (1)

3.12.2.b. Emre ayrı eğitim almalı (5)

3.12.2.c. Sınıftaki öğrencilerin Emre’ye karşı tutumu (1)

3.12.3. Kaynaştırma konusunda kararsızlar

3.12.3.a. Emre kaynaştırma uygulamasından yararlanamıyorsa gereksiz yararlanabiliyorsa bu uygulamaya devam etmeli (2)

3.12.3.b. Normal çocuk anneleri kaynaştırma konusunda kararsız (1)

3.12.1. Kaynaştırma yapılsın

3.12 .1.a. Emre eğitim almalı

Kendisiyle görüşülen annelerden Özge Hanım “Eğitim almasını çok isteriz. Bu okulda alsın, başka okullara başvursun, onlardan eğitim alsın yani, ben okumasını isterim.”

(s.59) diyerek Emre'nin durumu her ne olursa olsun, sunulan her eğitim imkanından yararlanmasını istediğini belirtmiştir.

3.12.1.b. Emre'ye destek olmak gerekir

Kendisiyle görüşülen annelerden üçü bu konuda görüş bildirmiştir. Nurcan Hanım *"Bütün okula, sınıfa da değil çünkü teneffüse çıktıklarında sırf sınıf yok, tüm okul var yani. Emre'ye iyi niyetli yaklaşımlarını isterim, destek olmalarını isterim"* (s.14) diyerek Emre'ye bütün okulun her ortamda destek olmasının önemini belirtmiştir. Funda Hanım *"Emre'ye yardım edilmesi gerekir. En azından anne babanın destek olması gerekir."* (s.109) diyerek Emre için önce anne babanın daha sonrasında çevresinde bulunan kişilerin destek olmasının önemini vurgulamıştır. Özge Hanım da *"Eğitimine yardımcı olmak lazım. Benim çocuğumun da yardımcı olmasını isterim, destek olmasını isterim."* (s.50) diyerek Emre'ye hem eğitim anlamında destek olunmasını hem de kendi çocuğu tarafından destek olunmasını istemiştir.

3.12. 1.c. Kaynaştırma uygulanabilir

Kendisiyle görüşülen annelerden üçü görüş bildirmiştir. Nurcan Hanım *"Normal çocukların arasında okuyabilir. Benim için hiçbir sakıncası yok."* (s.4) diyerek kaynaştırma uygulamasının olabileceğini belirtmiştir. Özge Hanım da *"Bu uygulama iyi."* (s.50) diyerek kaynaştırmanın uygulanabilir bir uygulama olduğunu söylemiştir. Nursen Hanım da *"Ben çocukta bişey görmüyorum. Bu uygulama iyi, fena değil. Bence hiçbir sorun yok."* (s.127) diyerek kaynaştırmanın iyi bir uygulama olduğunu, Emre'de kaynaştırma uygulamasını engelleyecek bir problem olmadığını belirtmiştir.

3.12.1.d. Emre'yi topluma kazandırmak gerekir

Çalışmaya katılan annelerden beşi bu konu ile ilgili görüş bildirmiştir. Özge Hanım Emre'nin ailesiyle ilgili olarak *"Çocuğum özürlü diye ihmal etmesin, göndersin. Öyle çok eğitim alanlar var, öyle çok özürlü çalışanları gördüm yani ihmal etmemiş çocuğunu ona eğitim sağlamış, işini yapan özürülleri gördüm. Anne babasının bunun*

için destek olması lazım.” (s.55) diyerek Emre’yi eğitim aracılığıyla topluma kazandırmak gerektiğini belirtmiştir. Serpil Hanım da “Böyle çocuklar okutulmalı, okul dışına bırakılmamalı. Eğitimin yaşı yoktur. Her ne kadar zihinsel problemi de olsa toplumdaki dışlamamak lazım. Aileden başlıyo. Aile, toplum, okul, arkadaş. Bunları göz ardı etmemek lazım. Böyle kişiler kazanılmalı, kazanılmazsa daha zararlı hale geleceklerdir.” (s.71-72) diyerek özel eğitime gereksinim duyan çocukları topluma kazandırmak gerektiğini ifade etmiştir. Meral Hanım da “Toplumda soyutlanmamasını isterim.” (s.32) diyerek Emre gibi çocukların toplum içinde olması gerektiğini belirtmiştir. Serpil Hanım da “Çocuğu topluma alıştırmak iyi bişey. Herkes ona bilinçli davranmalı” (s.78) diyerek özel eğitime gereksinim duyan bireylerin toplum içinde yaşaması gerektiğini ifade etmiştir. Ayşe Hanım da “Topluma anne babanın kabullendirmeleri çok önemli, destek olmaları çok önemli.” (s.28) diyerek anne babanın özel eğitime gereksinim duyan bireyleri topluma kazandırmakta önemli bir rolü olduğunu vurgulamıştır. Funda Hanım ise; “Hiçbir anne baba çocuğunun böyle olmasını istemez. Topluma kazandırılmasını isterim.” (s.87) diyerek özel gereksinimli çocukların topluma kazandırılmasının önemini vurgulamıştır.

3.12.1.e Aile okulla ilişki içinde olmalı

Çalışmaya katılan annelerden ikisi ailenin okulla ilişki içinde olması ile ilgili görüş bildirmiştir. Meral Hanım “Ben öyle çocuğum olsa her gün okulda olurum, koruma derneklerine girerim, sınıf annesi olurum.” (s.39) diyerek özel gereksinimli çocuğa sahip anne babaların okulla sürekli olarak iletişim içinde olması gerektiğini belirtmiştir. Özge Hanım da “Annesinin orda bulunması gerekiyo. Orda gözlemleyip de orda olmalı.” (s.45) diyerek Emre’nin annesinin okulla iç içe olması gerektiğini ifade etmiştir.

3.12.2. Sınıfta kaynaştırma yapılması

3.12. 2.a. Sınıfta kaynaşma olmuyor

Kendisiyle görüşülen annelerden Funda Hanım bir başka ifadesinde de “*Sınıf ortamında kaynaşma olmuyor diye düşünüyorum*” (s.92) diyerek sınıfta Emre ile arkadaşlarının sınıf ortamında kaynaşamadıklarını, Emre’nin sorun yaşadığını bu nedenle de o ortamdan sıkılabileceğini belirtmiştir.

3.12. 2.b Emre ayrı eğitim almalı

Bu konu ile ilgili olarak beş anne görüş bildirmiştir. Çalışmaya katılan annelerden birisi olan Serpil Hanım “*Bence ayrı bi okulu olup da öyle eğitilse daha iyi olur.*” (s.85) şeklindeki ifadesiyle Emre’nin ayrı okula gitmesi gerektiğini belirtmiştir. Nur Hanım da “*Öyle öğrenciler ayrı bir sınıfta toplanabilir.*” (s.62) diyerek Emre’nin kaynaştırma uygulaması dışında olmasının daha iyi olacağını belirtmiştir. Ayşe Hanım da “*Ayrı okulları var, kaynaştırma çocukları için. Bence oraya gitse daha iyi olur.*” (s.19) diyerek Emre’nin ayrı okula gitmesi gerektiğini vurgulamıştır. Meral Hanım da “*Onun ayrı okulu olması gerekmiyo mu?*” (s.31) diyerek Emre için kaynaştırma uygulaması dışında ayrı okul düşüncesini belirtmiştir. Nurcan Hanım da “*Emre kendi avarında çocuklarla olmalı bence, onlarla kaynaşmalı. Mesela; özürlüler sınıfında ilgi daha başka.*” (s.9) diyerek Emre’nin ayrı eğitim alması gerektiğini savunmuştur. Nursen Hanım da “*Ailesinin çocuğunu farklı bir okula göndermesi lazım.*” (s.116) diyerek Emre’nin ayrı eğitim alması gerektiğini belirtmiştir.

3.12.2.c. Sınıftaki öğrencilerin Emre’ye karşı tutumu

Kendisiyle görüşülen annelerden birisi olan Meral Hanım “*Sınıftakiler zannetmiyorum ona aşırı tepki gösterebilir, ilgi gösteriyolardır.*” (s.34) diyerek Emre’nin sınıftaki arkadaşlarının ona olumsuz tepki yerine ilgi göstereceklerini belirtmiştir.

3.12.3. Kaynaştırma konusunda kararsızlar

3.12.3.a. Emre kaynaştırma uygulamasından yararlanamıyorsa gereksiz, yararlanabiliyorsa devam etmeli

Kendisiyle görüşülen annelerden ikisi bu konuda görüş bildirmiştir. Funda Hanım *“Emre açısından kaynaştırma uygulaması bi şeyler verebiliyosa devam, ama yararlanamıyosa kendi gidebileceği bi okula gitmeli. Orta öğretim eğer çocuğa bişeyler katabiliyosa devam etmeli, yoksa çocuğu üzüyosa veya sıkıyosa, onu aşıyosa eğitim bence etmemeli diyorum.”* (s.107-108) biçimindeki ifadesiyle Emre'nin kaynaştırma uygulamasından yararlanamıyosa devam etmemesi gerektiğini ancak, yararlanabiliyorsa devam edebileceğini belirtmiştir. Özge hanım da *“Yararlanabiliyosa güzel bişey. Yararlanamıyosa alınması gerekiyo.”* (s.44) diyerek kaynaştırma uygulaması Emre için yararlı değilse devam etmemeli, ancak yararlıysa kaynaştırmanın iyi bir uygulama olduğu mesajını vermiştir.

3.12.3.b. Kaynaştırma konusunda kararsız

Çalışmaya katılan annelerden birisi Funda Hanım da kaynaştırma konusunda kararsız kaldığını şu sözleriyle göstermiştir: *“Yani belki onun gidebileceği bir okulu ben tabi o kadar bilgim yok o kadar. Daha mı ona bişeyler katar, daha çok kendi ortamında mı mutlu olur.”* (s.93) diyerek kaynaştırma uygulaması ile ilgili olarak bu konuda zaman zaman kararsız bir tavır sergilemiştir.

BÖLÜM 4

TARTIŞMA

Bu bölümde, bulgulardan elde edilen normal çocuk annelerinin kaynaştırma uygulamasıyla ilgili görüşlerinin yorumu ve sonuçların alanyazınla karşılaştırılması yer almaktadır.

Bu çalışma özel gereksinimli bireylerin kaynaştırmaya yerleştirilmesine bir bakış açısı getirmek için gerçekleştirilmiştir. Ancak bir ilköğretim okulunda yapılan kaynaştırma uygulamasına ilişkin sadece sekiz annenin görüşleri alınmıştır. Kaynaştırma uygulaması yapılan diğer okullarda da aynı sonuçların alınıp alınmayacağı ileriki araştırmalar yapıldığında görülebilecektir.

Çalışmaya katılan bütün annelerin kaynaştırma uygulamasından kaynaştırma sınıfına devam eden çocukları sayesinde haberleri olduğunu belirtmişlerdir. Kaynaştırma uygulamasından uzun süreden beri haberdar olan annelerin, yeni öğrenen annelere göre kaynaştırma uygulamasına daha olumlu yaklaştıkları görülmüştür. Daha uzun süredir kaynaştırma uygulamasından haberdar olan annelerin kaynaştırma uygulamasına devam eden özürlü çocuğu daha yakından tanıdıkları görülmüştür. Karamanlı'nın (1998) yapmış olduğu araştırmada da bir yıldan daha fazla süredir kaynaştırma uygulamasına devam eden özürlü ve normal çocuk ailelerinin kaynaştırma uygulamasına daha olumlu yaklaştıkları görülmüştür.

Kendisiyle görüşülen annelerin çoğu özel gereksinimli öğrencinin kendi çocuklarıyla benzerlikleri konusunda özel gereksinimli öğrencinin, kendi çocuklarına benzediğini ifade etmişlerdir. Ancak daha çok fiziksel görünüm hakkında düşüncelerini belirterek kendi çocuklarının fiziksel görünümüyle Emre'nin görünümünün aynı olduğunu düşündüklerini ifade etmişlerdir. Bazı anneler ise özel gereksinimli öğrenci ile kendi çocukları arasında benzerlik olup olmadığını bilmediklerini ifade etmişlerdir. Bunun nedeni ise; bu annelerin kaynaştırma uygulamasından ancak çocukları sayesinde haberleri olduğunu belirten anneler olmasıdır. Dönmez ve arkadaşlarının (1998) yaptığı çalışmada da normal çocuğa sahip anne-babaların kendi çocuklarının özürlü bireylerle

birlikte olarak, özürlü bireylerin de kendileri gibi olduğunu düşünebileceklerini ifade etmişlerdir.

Kendisiyle görüşülen annelerden ikisi ise; Emre'nin bağımsız yaşam becerilerine sahip olmasının önemini vurgulamışlardır. Annelerin bu konuyla ilgili olarak verdiği örnek Emre'nin bir bakkala gidip bir ekme alıp parasının üzerini alabilmesidir. Bu örnek özel gereksinimli öğrencinin en azından para kullanma becerisine sahip olabilmesi ile ilgilidir. Bu anneler küçük bir örnek de olsa bağımsız yaşam becerilerini özel eğitim gerektiren bireyin kazanmasının oldukça önemli olduğunun farkında olan annelerdir.

Çalışmaya katılan annelerden özür gruplarını sıralaması istendiğinde hiçbir anne özür gruplarının hepsini sıralayamamıştır. Bazıları sadece zihin ve görme konuşma özürünü sıralayabilirken, bazıları da araştırmacının sıraladığı özür gruplarını onaylamışlardır. Kendileriyle görüşülen annelerden özür türleri hakkında bir fikri olan annelere hangi özür grubunda öğrencilerin kaynaştırma uygulamasında yer alabileceği ile ilgili olarak soru yöneltildiğinde; bütün özür gruplarının yer alabileceğini söylemiştir. Bazıları da özür türleri hakkında bir fikri olmamasına karşın, Emre gibi zihin özürlü çocukların yer alabileceğini söylerken, bir anne de hafif zihin özürlü ve işitme özürlü öğrencilerin kaynaştırmada yer alabileceğini belirtmiştir. Ancak hangi özür türü yer alırsa alsın, kaynaştırma öğrencisinin özürden az etkilenmiş olması annelerin özürlü bireylerin kaynaştırmadan yararlanabilmeleri konusundaki görüşlerini etkilemiştir. Anneler hafif derecede özürden etkilenen özel gereksinimli öğrencinin kaynaştırma sınıfında olabileceğini düşündüklerini belirtmişlerdir. Dönmez ve arkadaşlarının (1998) yaptığı çalışmada normal çocuğa sahip anne-babalar kaynaştırma uygulamasında yer alabilecek olan özür gruplarının fiziksel özürlü öğrenciler, işitme özürlü öğrenciler, görme özürlü öğrenciler, özürlü öğrenciler, zihin özürlü öğrencilerin olabileceğini belirten maddelere evet derken, hiçbir özürlü öğrenci yer alamayacağını ifade eden maddenin de az da olsa kabul gördüğü görülmüştür. Kaynaştırma uygulamasında yer alabilecek özür gruplarında en sonda zihin özürlü grubun olduğu görülmüştür. Özürlü çocuğa sahip anne-babaların kaynaştırma programına karşı tutumlarının olumlu olduğu, özür türünün ise tutumları olumsuz etkilediği görülmektedir. Özürlü çocuğa sahip anne-babaların işitme ve konuşma özürlü çocukların kaynaştırma uygulamasına katılmalarını tercih

ettikleri ancak; zihinsel, ortopedik ve görme özürlü çocukların kaynaştırma uygulamasına karşı olumsuz tutum sergiledikleri görülmektedir. Atay ise (1995) yaptığı çalışmada, kaynaştırma uygulaması için tercih edilen özür türleri arasında şeker hastası olan, kekeme olan, ortopedik özürlü olan ve hafif işitme özürlü olan gruplar yer aldığını saptamıştır. Her ne kadar pek çok özürlü öğrenci için kaynaştırma programları çok rastlanır bir hale geldiyse de, kaynaklar gösteriyor ki ileri derecede özürlü öğrencilerin çoğu kısa süreli kaynaştırmayla özel sınıflarda eğitimlerini sürdürmektedirler (Mcleskey, Henry ve Hodges, 1999). Palmer, Fuller ve Arrora (2001) yaptıkları çalışmada çocuğun özür düzeyinin ileriliğinin çocuğun kaynaştırma programına yerleştirilmesinde bir ölçüt olarak kullanıldığını ortaya konmuştur. Ancak özürlü çocukların kaynaştırmaya yerleştirilmelerini destekleyenlerde bir artma olmasının nedeni, son yıllarda kaynaştırmaya yerleştirilen öğrencilerin özürden en az zarar gören ya da etkilenen öğrenciler olmuş olmasıdır (Mclesky, Henry ve Hodges, 1999). Yine kaynaklara göre kaynaştırma hareketi daha önceden mümkün olmayan öğrenciler için de kaynaştırma olanağı sağlamakta, ancak uygulamaya bakıldığında bunun gerçekleşmediği görülmektedir (Lipsky, Gartner, 1997; Stainback, Stainback, Forest, 1989). Croll ve Moses'in (1985) yaptığı çalışmada da görülmüştür ki, kaynaştırma uygulamasına karşı tutumu etkileyen en önemli değişkenlerden biri, özel eğitim gerektiren bireyin özür türüdür. Genellikle özürden etkilenme düzeyi ileri derecede olmayan özür türleri kabul görmekle birlikte, daha olumlu tutumların sergilendiği grubun da özürden en az etkilenen grup olduğu görülmektedir.

Kaynaştırma uygulamasının yararı konusunda annelerin çoğu hem özel gereksinimli öğrenciye hem de normal çocuğa yararı olduğunu belirtmişlerdir. Ayrıca kaynaştırma uygulamasının normal çocukların daha insancıl olmasını sağlayan bir uygulama olduğunu ve normal çocuklarla özel gereksinimli öğrenci bir arada olursa paylaşımın olabileceği görüşü saptanmıştır. Kaynaştırmanın özel gereksinimli öğrenci açısından yararı ise; kaynaştırma uygulaması sayesinde özel gereksinimli öğrencinin topluma uyumu sağlanarak topluma kazandırılacak ve normal çocukla özel gereksinimli bireyin paylaşımı artacağı düşüncesindedirler. Ayrıca özürlü çocuğun kaynaştırma uygulamasının yapıldığı ortamda normal çocuğu örnek alacağı görüşü belirtilmiştir. Özababa'nın aktardığına göre; Synder ve arkadaşları (1977) ile Odom ve arkadaşları

(1984) yaptıkları çalışmada; normal gelişim gösteren çocukların özürlü çocuklarla aynı ortamda olmalarından doğan bir gerilik olmadığını göstermiş, özürlü çocukların normal çocukların eğitimini etkilemediklerini belirtmişlerdir. Özbaba'nın (2000) yaptığı çalışmada da bu bulgu doğrultusunda özel gereksinimli öğrencide davranış problemleri ortaya çıkmazken, özürlü çocuğun pekiştirilen olumlu davranışları özürlü olmayan akranlarından öğrendiği görülmüştür. Dönmez ve arkadaşlarının yaptıkları çalışmada ise (1997 hem özel gereksinimli öğrenciye hem de normal öğrenciye kaynaştırma uygulamasının yararlı olduğu düşüncesinin savunulduğu görülmektedir. Kaynaştırma uygulamasının yararı, normal çocuklar açısından düşünüldüğünde özürlü bireyi tanıma ve ona yardımcı olma, sınıfın başarısını etkilediğini, farklı kişilerle iletişim kurma becerisinin artması, paylaşımın olması ve hiçbir etkisinin olmadığını düşünen anne-babaların olduğu görülmüştür. Kaynaştırma özel gereksinimli öğrenci açısından ise; normal çocuklarla iyi ilişkiler kurabilme, derslerindeki başarısını artırma, başarısının azalması, topluma kolay uyum sağlayabilmesi, kendini yalnız hissetmesi, ve kaynaştırma uygulamasının hiçbir etkisinin olmayacağı düşüncelerinin olduğu ortaya konmuştur. Batu'nun yaptığı (2000) çalışmada da görülmüştür ki, kaynaştırma uygulamasının başarılı olması için öğretmen özellikleri ve tutumları önemlidir. Öğretmenler de kaynaştırma uygulamasının hem özel gereksinimli öğrenciye hem de normal öğrenciye yararı olduğunu vurgulamaktadır. Bu çalışmada kaynaştırma uygulamasından yararlanamayacağını düşünen anneler ise sadece akademik anlamda düşünmüşlerdir. Kaynaştırmanın tam anlamıyla ne olduğu konusunda normal çocuk annelerinde bilgi eksikliği olduğu ortaya çıkmıştır. Vaughn, Elbaum ve Boardman (2001) yaptıkları çalışmada kaynaştırma öğrencilerinden akademik anlamda beklenti düşükken, sosyal anlamda tutumun daha olumlu olduğu görülmüştür. Kaynaştırma uygulaması sadece akademik bağlamda düşünülebilen bir uygulama değildir.

Kendisiyle görüşülen annelerin çoğu kaynaştırma öğrencisinin ailesine destek olabilme konusunda maddi destekten daha fazla manevi anlamda destek olabileceklerini belirtmişlerdir. Sucuoğlu'nun (1995) özürlü çocuğu olan ailelerin gereksinimlerinin belirlenmesi konusunda yaptığı çalışmanın bulgularında görülmüştür ki, özürlü çocuğa sahip annelerin çoğu destek gereksinimi içinde olduklarını ifade etmişlerdir. "Diğer özürlü çocuk anne-babalarıyla daha çok tanışmaya gereksinim duyuyorum" maddesini

annelerin yarısından fazlası gereksinim olarak belirtmişlerdir. Normal çocuk annelerinin destek olma konusunda ilk olarak belirttikleri ifade, manevi destek olma konusunda olmuştur. Normal çocuğa sahip annelerin de destek olma konusunda özürlü çocuğa sahip annelerle aynı düşüncede oldukları görülmüştür. Normal çocuk anneleriyle özürlü çocuğa sahip annelerin kaynaştırma konusunda bir araya getirecek programlar hazırlanması önemlidir. Böylelikle hem özürlü çocuk anneleri bu konuda rahatlayacaklar hem de normal çocuk annelerinin bu konuya önyargısız olarak bakmaları ve özürlü çocuğun ailesine her konuda destek olmaları söz konusu olabilecektir.

Kendisiyle görüşülen anneler kaynaştırma uygulaması ile ilgili yapılması gereken çalışmalar konusunda, hiçbir çalışma yapmadıklarını, ancak yapılabilecek çalışmalar konusunda düşüncelerini belirtmişlerdir. Okulla sürekli iletişim içinde olmanın kaynaştırma uygulamasının başarısını artıran bir etken olacağını söylemişlerdir. Ayrıca anne-babaların bilgilendirilmesinin önemli olduğunu da vurgulamışlardır. Ders programının farklılaştırılabileceğini, yani kaynaştırma öğrencisi için programda bir düzenleme yapılabileceğini belirtmişlerdir. Ayrıca okul-veli işbirliğinin sağlanması ve ailelerin çocuklarına her konuda destek olması görüşü de önemli bir bulgudur. Ryndak, Downing, Morrison ve Williams'ın (1990) yaptıkları çalışmada da ailelerin okulla işbirliği içerisinde olmalarının ve özürlü çocuğa sürekli olarak destek olmasının önemi bu bulgu doğrultusunda saptanmıştır. Gottlieb ve Leyser'in (1996) yaptıkları çalışmada, kaynaştırma öğrencilerinin ailelerinin desteği olmadan kaynaştırma uygulamasının başarılı olmasının mümkün olmadığı görüşü belirtilmiştir. Dönmez ve arkadaşlarının (1998) yaptıkları çalışmada benzer bulgulara rastlanmıştır. Kaynaştırma uygulamasında yer alan bireyler için eğitim olanakları sağlanabilir ya da artırılabilir. Özürlü bireyler için düzenlemelerin yapılması da kaynaştırma uygulaması için yapılabilecek çalışmalar arasındadır. Ailelerin katılımı ve desteği eğitsel reformun başarılı olması için şarttır (Erwin ve Soodak, 1995; Glenn, 1992; Grove ve Fisher, 1992; Hiatt, 1994). Buna ek olarak kaynaştırma karşıtı tutumlar kaynaştırma programlarının geliştirilmesine engel olan en önemli faktörlerdir. Dolayısı ile hem normal öğrencinin anne-babası hem de özel gereksinimli öğrencinin anne-babalarının kaynaştırma uygulamasına destekleri önemlidir.

Anneler kaynaştırma uygulaması ile ilgili görüşlerini belirtirlerken, Emre'nin eğitim almasını ve kaynaştırma sınıfında yer alabileceğini belirtmişlerdir. Ancak ona destek olmanın önemini de vurgulamışlardır. Bazı veliler de kaynaştırma öğrencilerinin de normal çocuklardan farklı olmadığını ve kaynaştırma sınıfında olabileceğini belirtmişlerdir. Annelerin bazıları özel gereksinimli öğrencinin normal sınıf yerine ayrı eğitim alması gerektiğini belirtmişlerdir. Bazıları kaynaştırma programlarının uygulanabilir olduğunu belirtmişlerdir. Ayrıca sınıftaki öğrencilerin de özel gereksinimli öğrencinin bulunmasından dolayı tepkilerinin olumlu olabileceği vurgulanmıştır. Özel gereksinimli öğrencinin kaynaştırma uygulaması ile topluma kazandırılacağı düşüncesinin olduğu da ortaya çıkmıştır. Anneler kaynaştırma uygulamasından rahatsız olmadıklarını, onlar için bir sakıncası olmadığını belirtmişlerdir. Özbaba'nın (2000) yaptığı araştırmaya katılan ailelerin %80.8'i çocuğunun özürlü çocuklarla eğitim almasından rahatsız olurken, %19'u rahatsız olmadıklarını belirtmişlerdir. Bu da son yıllarda kaynaştırma uygulamasının gündemde olmasının bu araştırma yapılana kadar olumlu bir etkisi olduğunu düşündürebilmektedir. Özbaba'nın (2000) yaptığı çalışmada normal çocuğa sahip aileler, özel eğitim gerektiren çocuklar genellikle kendilerine benzeyen çocuklarla birlikte olmaktan daha mutlu olabilecekleri ifadesini kullanırlarken; özürlü çocuğa sahip aileler özel eğitim gerektiren çocukların özel okulda olmamaları gerektiği ifadesini kullanmışlardır. Dönmez ve arkadaşlarının (1998) yaptıkları çalışmada da normal çocuk anne-babaların bazılarının, özel gereksinimli öğrencinin sınıfta kaynaştırma uygulamasından yararlanamadığını düşündüklerinden dolayı normal sınıfta kaynaştırma yapılmaması gerektiğini ifade ettikleri belirlenmiştir. Özel gereksinimli öğrencilerin sürekli olarak normal çocuklarla aynı sınıfta bulunmasını isteyen velilerin ise daha fazla olduğu görülmüştür.

Kendisiyle görüşülen anneler kendilerini özürlü çocuk annesinin yerine koyarak, yani eğer özürlü bir çocuğa sahip olsalardı, kimden ne bekleyebileceklerini anlatırlarken kullandıkları ifadelerle şu bulgulara ulaşılmıştır. Öncelikle özürlü çocuğun arkadaşlarından ve çevreden destek beklentisi içerisinde olacaklarını belirtmişlerdir. Bazı anneler ise özel gereksinimli öğrencinin arkadaşlarından beklentileri olmadığını ifade etmişlerdir. Kaynaştırma öğrencilerinin velilerinden ise destek beklentisi içerisinde olacaklarını ifade etmişlerdir. Bazı anneler normal çocuk ailelerinden, destek

beklentisi içerisinde olacaklarını, bazı anneler ise hiçbir beklentileri olmadığını belirtmişlerdir. Öğretmeninden ilgi, destek ve bilgilendirme beklentisi içerisinde olduklarını ifade etmişlerdir. Okul idaresinden de bu bulgular doğrultusunda ilgi, destek ve bilgilendirme beklentisi içerisinde olduklarını belirten anneler, devletten ise yasa çıkarılması, sosyal güvenlik olanağı (iş sağlanması ve özel gereksinimli öğrencinin güvence altında olması) ve eğitim olanağının verilmesini istediklerini ifade etmişlerdir. Bazı anneler ise hiçbir beklentileri olmadığını ifade ederken, bazıları da beklentileri konusunda bir fikri olmadığını belirtmişlerdir. Dönmez ve arkadaşlarının yaptıkları çalışmada da (1998) özürlü bireylerin kaynaştırılmasında yapılması gerekenlerle ilgili olarak eğitim olanaklarının sağlanması, meslek edinme imkanının sağlanması, işyerlerindeki kontenjanın artırılması ve istihdam garantisi sağlanabilir şekilde ifadelerin ortaya çıktığı görülmüştür. Bu ifadelerin olması, bu araştırmanın bulgularıyla paralellik olduğunu göstermiştir. Ryndak, Downing, Morrison ve Williams'ın (1990) çalışmalarında da özürlü öğrencinin kabul görmesi, sınıfta uygulanacak programın esnek olması, öğretmenin toleranslı ve sabırlı olması kaynaştırma öğrencisi ile çalışmak için gönüllü olması ve özel eğitim öğretmeni ile işbirliği yapması gibi beklentileri olduğunu ifade etmişlerdir. Sucuoğlu'nun (1995) yaptığı çalışmada özel gereksinimli çocuğa sahip annelerin gereksinimleri belirlenmiştir. Göze çarpan ilk gereksinimin destek ve bilgilendirme gereksinimi olduğudur. Özel gereksinimli çocuğa sahip annelerin birbirlerine destek olması gereksinimi önemli bir bulgudur. Aileler çocuklarının özürleri ve onlara yaklaşımları konusunda bilgiye ihtiyaç duyduklarını ifade ederlerken bu çalışmada da aynı beklentilerin olduğu görülmüştür. Ayrıca özürlü çocuklar için uygun ve sistemli eğitim programları, uygun eğitim ortamları, benzer anne-babalarla bir araya getirilmeleri, profesyonel destek almaları gibi düzenlemeler destek beklentilerini karşılayacaktır. Beklenti ve gereksinimlere bakıldığında birbirleriyle örtüşen bulgular olduğu görülmektedir. Hem bu çalışmada hem de Sucuoğlu'nun çalışmasında temel iki bulgunun destek ve bilgilendirme beklentilerinin olduğu görülmüştür.

Yapılan bu çalışmada normal öğrenciye sahip annelerin kaynaştırma konusunda fazla bilgiye sahip olmadıkları ve bu konuda bilgilendirdikleri takdirde kaynaştırmaya karşı görüşlerinin daha olumlu olacağı gözlenmiştir. Öncelikle okul veli işbirliğinin

sağlanarak bu konuda okul, öğretmen, normal öğrencilerin anneleri ve kaynaştırma öğrencilerinin velilerinin eş güdümlü olarak yürütülecek çalışmalara katılmaları önem kazanmaktadır.

4.1. Öneriler

Araştırmanın bulguları doğrultusunda uygulamaya ve ileri araştırmalar yönelik aşağıdaki öneriler yer almaktadır.

4.1.1. Uygulamaya Yönelik Öneriler

1. Kaynaştırma uygulamasının yürütüldüğü okullarda öğretmenler, okul yönetimi, okul personeli, normal çocuklar, kaynaştırma velileri ve normal çocuk anne babaları kaynaştırma uygulaması hakkında bilgilendirilmelidir. Bunun için de düzenli aralıklarla seminer, panel ve toplantılar düzenlenmelidir.
2. Kaynaştırma uygulamasında yer alan öğrenci, sınıf öğretmeni, normal çocuk anne-babaları, kaynaştırma öğrencisinin anne-babaları, okul yönetimi, ve okul personeli kaynaştırma uygulamasına hazırlanmalıdır.
3. Kaynaştırma uygulaması hakkında rehberlik ve araştırma merkezinin destek olması önemlidir. Hem normal çocuk ailelerine, hem de özürlü çocuk ailelerine verilen hizmetler yaygınlaştırılmalıdır.
4. Sadece özürlü çocuk aileleri değil, bu konuda normal çocuk aileleri de düzenli olarak uygulanabilen aile eğitim programlarına katılmalıdırlar.

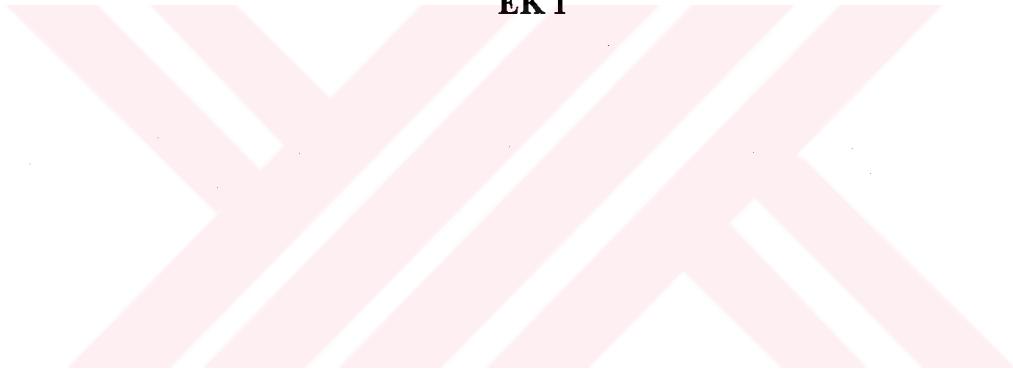
4.1.2. İleri Araştırmalara Yönelik Öneriler

1. Kaynaştırma uygulamasına ilişkin sadece annelerin değil, aynı zamanda babaların da görüşlerinin alınması önemlidir.
2. Kaynaştırma uygulamasının yapıldığı diğer okullardaki anne babaların da görüşlerinin alınması gereklidir.

EKLER.....	66
EK 1 Sözleşme.....	67
EK 2 Örnek Görüşme Formu Bölümleri.....	69
EK 3 Örnek Kodlanan Veriler.....	73

EK 1

SÖZLEŞME

Sayın Veli

Öncelikle görüşme için zaman ayırmanıza teşekkür ederim. Bu araştırmayı Anadolu Üniversitesi ve sizin çocuğunuzun devam ettiği okuldan almış olduğum izinle yapıyorum. Bu çalışma sizin çocuğunuzun devam ettiği okulda yürütülmekte olan kaynaştırma uygulamasına ilişkin görüş ve önerilerinizi almak amacıyla yürütülmektedir. Kaynaştırma konusundaki görüş ve önerilerinizi almak için, sizinle, sizinle kişisel olarak görüşme yapmayı planlıyorum. Görüşmemiz sırasında konuşmamızın bölünmemesi ve sizden rica ettiğim sürenin aşılması için teyp kaydı yapmak istiyorum. Ancak teyp kayıtlarında yer alan görüş ve yorumlarınız sadece bilimsel veri olarak kullanılacak, grup verisine dönüştürüldükten ve bir süre saklandıktan sonra kayıtlar silinecektir.

Görüşmemin kaydını ben ve danışmanım dışında kimsenin dinlemeyeceğini ve verdiğiniz bilgilerden dolayı size hiç bir şekilde rahatsızlık vermeyeceğime söz veriyorum.

Araştırma verileri siz istediğiniz takdirde tarafımdan size ulaştırılacaktır.

Tüm bu açıklamaları okuyarak, sizin bu çalışmaya gönüllü olarak katıldığınıza ve benim de verdiğim sözleri tutacağıma dair bu sözleşmeyi imzalamamızın uygun olacağını düşünüyorum.

Görüşen
Nuray Öncül

Görüşülen

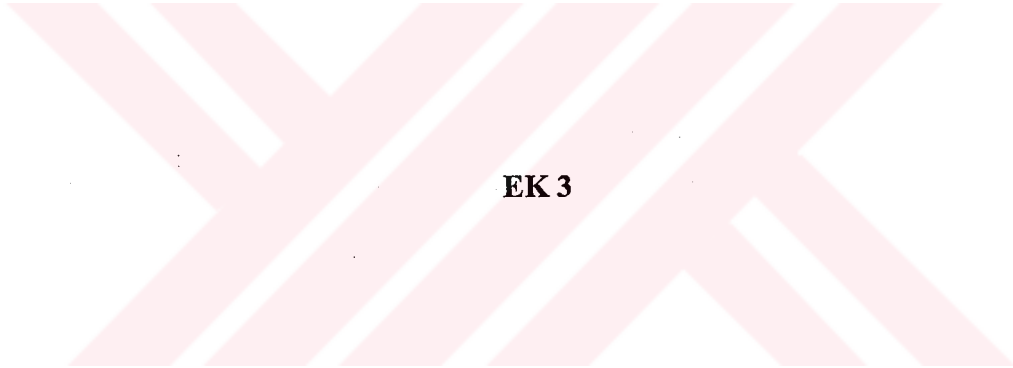

EK 2

129	olabilir bence.
130	
131	Peki sizin çocuğunuz açısından nasıl bir fark olur yani böyle
132	farklaştırılırsa iyi mi olur kötü mü olur?
133	
134	Benim çocuğumun açısından hiç bir şey olmaz. Çünkü eğitimin gayet iyi
135	veriyoruz bizdışlamaz ,küçümsemeyiz .
136	
137	Yani dolayısıyla onun arkasından şey diyecektim zaten. ile sizin
138	çocuğunuz arasındaki yani aynı derslerde bulunmasının sizin
139	çocuğunuza ...
140	
141	Hiçbir sakıncası yok bence .
142	
143	Peki özür türleri hakkında bir fikriniz var mı? Özür türlerini
144	sıralayabilir misiniz bana?
145	
146	Mesela;
147	
148	Özür türü deyince ne geliyor aklınıza?
149	
150	Duymama, konuşamama, düşünememe.
151	
152	Peki bu özür türleri geliyor. Kaynaştırma sınıfında hangi özür
153	türünde öğrenciler yer almalı sizce?
154	
155	Yani.
156	
157	Özür türleri aklınıza geldi. Konuşma dedik, duyma dedik, zihinsel
158	dedik?de olduğu gibi.
159	
160	Evet

193	
194	Peki bu uygulamanın bu anlamda bir katkısı var. Başka hangi
195	anlamlarda katkısı olabilir. İşte dersleri açısından , sosyal açıdan..
196	
197	Bence hiçbir katkısı olmaz.
198	
199	Olmaz.
200	
201	
202 hiçbir katkısı olmaz bu okulda okumasının bu sınıfta olmasının hiçbir
203	katkısı olmaz.
204	
205	Nasıl bir ortamda olmalı sizce?
206	
207 kendi ayarında çocukların olmalı bence onlarla kaynaşmalı mesela
208	özürtlüler sınıfında ilgi daha başka. Burda mecburen'e uyulmuyor ki
209	normal çocuklara uyuluyor..... bundan ne anlayabiliyor bunu bilmiyorum.
210	
221	Tamam, hem bu uygulamayı destekliyorsunuz hem de kendi
212	yaştlarıyla yani kendi özelliklerinde .
213	
214	Tabi ki şimdi destekliyorum şöyle eğer okulda bi mecburiyet varsa normal
215	okulda okumasına gerek varsa mecburiyet varsa destekliyorum hani
216	çıkması açısından kendini yetiştirme açısından. Ama evet normal
218	çocukların içinde istenildiği gibi gelişemez bence .
219	
220	Siz açısından diyosunuz.
221	
222 açısından diyorum, evet.
223	
224	Peki kaynaştırma uygulamasına yönelik sınıf öğretmeni ile ne gibi
225	çalışmalar yaptınız ya da yaparsınız?

291	arkadaştan 1-2 si yardımcı olur diğerleri dışlar.
292	Yani genelde anne babadan ne alıyorsa çocuk onu uyguluyor.
293	
294	Doğru.
295	
296	Evet.
297	
298	Peki arkadaşlarını dedim. İdareden, yönetimden okul yönetiminden
299	ne beklersiniz?
300	
301	Yönetimden de tabi topluma kazandırılınsın isterdim. Yardımcı olunsun ,en
302	azından tenefüse çıkıldığında gözetlensin isterdim. Eee mesela çocuklar
303	kızdıryo bunu engellemelerini isterdim. Toplantılar özel olarak çocuklara
304	bilgilendirilmesini isterdim. Aydınlık olmayan çocuklarımız çok ya
305	dışlanmamasını isterdim..... için.
306	
307	Evet Peki velilerden ne bekleriz böyle bi durumda
308	
309	Böyle bir durumda velilerden hiç bişey bekleyemeyiz çünkü yapmazlar.
310	
311	Yapamazlar diyosunuz.
312	
313	Gördünüz o gün bi imzaya dahi yanaşmıyorlar acaba ne ki ben de
314	yanaşmadım acaba'e zarar verir miyim diye
315	
316	O sizin belki de hani o anda öğretmenin durumu açıklayamamasından
317	kaynaklandı.
318	
319	Açıklayamamasından kaynaklandı. Benim ki sorunca öğrendim bir değil
320	bin kere imza atarım ben'e eğer verimli faydalı oluyosam yani ne
321	gerekiyosa yaparım.
322	

EK 3

İNDEKS

GÖRÜŞMECİ YORUMU

226	Hiç yapmadım sadece toplantılarda bulunabiliyorum.kızımın durumunu soruyorum. Ama okula veya sınıfa hiç yardımcı olmadım.	
227		
222		
229		
230	Peki ne yapmak istersiniz? Bunun paralelinde bunu sorayım ben size.	
231	Benim yardımımı gücümün yettiğince yapılıması gereken şeyler varsa yardımcı olurum.	
232		
233		
234		
235	Hı hı. Yardımcı olursunuz.	
236		
237	Tabi gücümün yettiğince elimin erdiğince yardımcı olurum niye olmayayım.	
238		
239		
240	Hı hı. Peki annesi babasıyla bir iletişiminiz var mı?	
241		
242	Yok.	
243		
244	Yok.	
245		
246	Tanımıyorum.	
247		
248	Peki tanıyorsunuz. Bu velilere nasıl destek olabilirsiniz? Hani maddi değil ama	
249		
250	Manevi.	
251		
252		
253	Nasıl destek olabilirsiniz?	
254		
255	Ben derim ki çocuğunuzu özürütüler okulunda, sınıfında okutun ki bizim çocuklarımızla eşdeğer olma imkanı zaten yok. Belki için daha faydalı olur derim.	
256		
257		

Y.G.Ç

E.A

AD

323	Ne güzel. Peki böyle bi durumda sizin durumunuzda olan velilerden
324	ne beklersiniz? Yani kaynaştırma öğrencisine sahip anne baba sizin de
325	aynı şekilde kaynaştırma öğrencisine sahipsiniz.
326	
327	Gelişme açısından hep iç içe olmayı isterdim.
328	
329	Hı birbirimize destek olalım.
330	
331	Destek olurduk birbirimize ve yani ne kadar ulaşsam da ulaşmaya
332	çalışırdım. Daha iyi durumda olan çocuklarla arkadaşlık yapmasını
333	isterdim. Çünkü onlar birbirini daha iyi anlar. Benim kızım'i ne kadar
334	anlar.
335	
336	Doğru.
337	
338	Sadece yani bizlerden gördüğü kadarıyla dışlamaz. Belki dışlıyodur
339	bilemiyorum. dışlıyo musun hiç Dışlamaz annem.
340	
341	Dışlamaz. Son olarak ta yasal anlamda ne beklerdiniz? Türkiye'deki
342	yasalardan az çok haberiniz vardır yasal anlamda ne beklersiniz bu
343	çocuklar için.
344	
345	Yasaların da yapacağı bir şey yok. Yapmıyorlar ki. Neler görüyoruz, neler
346	duyuyoruz. Yasalarımız ne yapıyor, hiçbir şey yapmıyor..
347	
348	Evet. Peki bu konuştuklarımız çerçevesinde kaynaştırmayla ilgili ne
349	söyleyebilirsiniz genel olarak toparlamak gerekirse.
350	
351	Şimdi gibi çocuklar açısından mı?
352	
353	Evet kaynaştırma gibi yani o sınıfta yer alan farklı özellikte olan
354	çocuklar için.

(BE)

(BE)

(G)

KAYNAKÇA

- Akçamete, Gönül. **Bireyselleştirilmiş Eğitim Programlarının Geliştirilmesi.** Ankara:1997.
- Allan, J. ve Sproul, G. **Mainstreaming Readings and Activities for Counsellors and Teachers.** University of Toronto: Guidance Centre, 1985.
- Atay, Mesude. “Özürü Çocukların Normal Yaşlıları İle Birlikte Eğitim Aldıkları Kaynaştırma Programlarına Karşı Öğretmen Tutumları Üzerine Bir İnceleme.”Yayınlanmamış Doktora Tezi. Ankara: Hacettepe Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, 1995.
- Avcı, Neslihan. “Entegrasyon ve Entegre Sınıf Öğretmeni” **Destek**, 1, 1: 20-24, 1998.
- Başbakanlık Özürü İdaresi Başkanlığı. **Çağdaş Toplum Yaşam ve Özürü. I. Özürü Şurası Kararları.** Ankara: 1999.
- Babbie, Earl. **The Practice of Social Research.** Belmont, Ca: Wadsworth, 1995.
- Batu, Emine Sema. **Özel Gereksinimli Öğrencilerin Kaynaştırıldığı Bir Kız Meslek Lisesindeki Öğretmenlerin Kaynaştırmaya İlişkin Görüş ve Önerileri.** Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, 2000.
- Baykoç-Dönmez, Necate, Neslihan Avcı ve Neslihan Aslan. “Engelli ve Engelsiz Çocuğa Sahip Anne Babaların Engellilere ve Entegrasyona İlişkin Düşünceleri”. **Destek**, 1, 1: 25-33, 1998.
- Baykoç-Dönmez, Necate.,Neslihan Avcı ve Neslihan Aslan. “Normal Gelişim Gösteren Öğrenci ve Velilerinin Engellilere ve Entegrasyona Bakışları.” 1. Ulusal Çocuk Gelişimi ve Eğitimi Kongresi’nde sunulan bildiri. Ankara, 1997. (Aktaran: Batu, 2000).

Baykoç-Dönmez, Necate, Neslihan Avcı ve Neslihan Aslan. “İlk ve Ortaöğretim Kurumu Öğretmenlerinin Engellilere ve Kaynaştırmaya İlişkin Bilgi ve Görüşleri” 4. Ulusal Eğitim Bilimleri Kongresi’nde sunulan bildiri. Eskişehir, 1997.

Berg, Bruce. L. **Qualitative Research Methods for the Social Sciences**. Boston: Allyn & Bacon, 1998.

Bogdan, Robert. C. ve Sary. Knopp. Biklen. **Qualitative Research for Education an Introduction to Theory Methods**. Boston: Allyn & Bacon, 1998.

Civelek, Ali. “Zihinsel Özürlü Çocukların Eğitiminde Bütünleştirme Yöntemi” **Türkiye Özürlüler Eğitim ve Dayanışma Vakfı Yayın Organı**, 2, 2: 12-16, 1997.

Croll, P., Moses, D. **One in Five the Assesment and Incidence of Special Educational Needs**. London: Routledge and Kegan Paul, 1985.

Darıca, Nilüfer. “Özürlü Çocukların Eğitiminde Entegrasyonun Önemi”. I. Ulusal Özel Eğitim Kongresi’nde sunulan yayınlanmış bildiri. Ya-Pa Yayınları, İstanbul: 1992, (Aktaran: Özbaba, 2000).

Dean, Mary ve Jenifer Nettles. “Reverse Mainstreaming a Succesful Model for Interaction”, **Volta Review**, 89, 27-341, 1987 (Aktaran, Özbaba, 2000).

Demirtel, Ö. **Kaynaştırma Ve Özel Sınıfa Devam Eden Eğitilebilir Zihinsel Engelli Öğrencilerin Uyumsal Davranış Özellikleri Ve Sözcük Dağarcığı Düzeyleri Bakımından Karşılaştırılması**. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, (Aktaran, Diken ve Sucuoğlu, 1998)

Diken Halil İbrahim, Bülbin Sucuoğlu. Sınıfında Zihin Engelli Çocuk Engelli Çocuk Bulunana Ve Bulunmayan Sınıf Öğretmenlerinin Zihin Engelli Çocukların Kaynaştırılmasına Yönelik Tutumlarının Karşılaştırılması. 2(3) 25-39. Ankara, 1999.

Ertürk, Selahattin. **Eğitimde Program Geliştirme**. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Basımevi, 1972. (Aktaran: Batu, 2000).

Erwin, E. J., ve L. C. Soodak. "I Never Knew I Could Stand Up to the System: Families Perspectives on Pursuing Inclusive Education". **The Journal of the Association for Persons with Severe Handicaps**. 20: 136-146, 1995. (Aktaran: Palmer, Fuller, ve Arora, 2001).

Gallagher, Peggy. "Inservice: A Mandated Special Education Course and its Effects on Regular Classroom Teachers". **Teacher Education and Special Education**. 8:1985.

Gans, Karen Dark. "Willingness of Regular and Special Educators to Teach Students with Handicaps". **Exceptional Children**, 54, 1: 41-45, 1987.

Gay, L.R. **Educational Research**. Columbus: Merril Publishing Company, 1987.

Glen, Buck. "Include Parents and Teachers Reform", **Social Policy**. 22: 26-27, 1992. (Aktaran: Palmer, Fuller ve Arora, 2001).

Gottlieb, Jay ve Yona Leyser. "Attitudes of Public School Parents Toward Mainstreaming: Changes Over a Decade", **Journal of Instructional Psychology**. 23, 4: 12-28, 1996.

Grove, K. ve D. Fisher. "Entrepreneurs of Meaning Parents and the Process of Inclusive Education." **Remedial and Special Education**. 20: 208-215, 1999. (Aktaran: Palmer, Fuller ve Arora, 2001).

Hendrickson, Jo. M., Mohsen Shokoohi-Yekta, Susan, Hamre Nietupski ve Robert. A. Gable. "Middle and High School Students' Perceptions on being Friends with Peers with Severe Disabilities.", **Exceptional Children**, 63, 1: 1996.

Hiat, D. "Parent Involvement in American Public School: An Historical Perspective. School Empowerment", **School Empowerment Journal**, 4: 27-38, 1994. (Aktaran: Palmer, Fuller ve Arora, 2001).

Hudson, F., S. Graham, M. Warner. "Mainstreaming: An Examination of the Attitudes and Needs of Regular Classroom Teachers", **Learning Disability Quarterly**, 2: 58-62, 1979.

Karamanlı, Deniz. "Okul Öncesi Dönemde Entegrasyon Sınıflarında Bulunan 5-6 Yaş Grubundaki Normal Çocukların ve Sınıf Öğretmenlerinin Zihinsel Engelli Çocukların Sosyal Uyum Davranışları Hakkındaki Algılamalarının İncelenmesi." Yayınlanmamış Uzmanlık Tezi. Hacettepe Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü. Ankara, 1998.

Kırcaali-İftar, Gönül. "Erken Çocukluk Ve Okul Öncesi Dönemlerinde Özel Eğitim" Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi İlköğretim Öğretmenliği Lisans Tamamlama Programı Özel Eğitim Ders Kitabı. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları , 1998, s17-27. (Aktaran:Özbaba,2000)

Kırcaali-İftar, Gönül. "Özel Eğitimde Kaynaştırma", **Eğitim ve Bilim**, 16: 45-50, 1992.

Lewis, R. B. ve D. H. Doorlag. **Teaching Special Students in the Mainstream**, Columbus: Merrill Publishing Company, 1987.

Lipsky, D. K. ve A. Gartner. **Inclusion And School Reform: Transforming America's Classrooms**. Baltimore, MD: Brookes, 1997. (Aktaran: Palmer, Fuller, Arora, 2001).

Mandell, C. J. ve P. S. Strain. "An Analysis of Factors Related to the Attitudes of Regular Classroom Teachers Toward Mainstreaming Mildly Handicapped Children", **Contemporary Educational Psychology**, 3, 2: 154-162, 1978.

Mcleskey, J., D. Henry ve D. Anh Hodges. "Inclusion: What Progress is Being Made Across Disability Categories.", **Teaching Exceptional Children**, 31: 60-64, 1999.

Metin, Nilgün. "Özürlü Çocuklar İçin Kaynaştırma Programları", **ÖZEV Türkiye Özürlüler Eğitim ve Dayanışma Vakfı Yayın Organı**, 2,10-11, 1997.

Meyer, L. Edward., A. Glenn. Vergason ve J. Richard Whelan. "Strategies for Teaching in Inclusive Settings", **Exceptional Children**, 234-235, 1996.

Nieswiadomy, R. M. **Foundations of Nursing Research**. Norwalk, CT: Appleton and Lange, 1993.

Özbaba, Nesrin. "Okul Öncesi Eğitimcilerin ve Ailelerinin Özel Eğitime Muhtaç Çocuklar İle Normal Çocukların Entegrasyonuna (Kaynaştırılmasına) Karşı Tutumları". Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, 2000.

Resmi Gazete: **Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği Sayı:23937 (Mükerrer) 18 Ocak 2000.**

Özel Eğitime Muhtaç Çocuklar Kanunu. T.C Milli Eğitim ve Spor Bakanlığı Ankara,1984.

- Palmer, David., S. Borthwick-Duffy ve K. Wideman. "Parent Perceptions of Inclusive Practices for Their Children with Significant Cognitive Disabilities", **Exceptional Children**, 2: 271-282, 1998. (Aktaran:Palmer, Fuller, Arora).
- Palmer, David, Kathy Fuller,Tina Arora ve Marianna Nelson "Taking Sides: Parent Views On Inclusion For Their Children With Severe Disabilites.", **Exceptional Children**, 67:467-484,2001
- Reisberg, L. ve R. Wolf. "Developing a Consulting Program in Special Education Implementation and Interventions", **Focus on Exceptional Children**, 19, 3: 1-14, 1986.
- Ryndak, Diane. L. June. E. Downing, Andrea P. Morrison ve Lilly J. Williams. "Parents Perceptions of Educational Settings and Services for Children with Moderate or Severe Disabilites", **Remedial and Special Education**, 17, 2: 106-118, 1996.
- Salend, Spencer. J. **Effective Mainstreaming**. New Jersey: Merrill, 1998.
- Salend, Spencer. J. "Factors Contributing to the Devolepment of Successful Mainstreaming Programs.", **Exceptional Children**, 50,5: 409-416, 1984.
- Simpson, L. Richard ve Brenda Smith Myles. "Parents Mainstreaming Modification Preferances for Their with Educable Mental Handicaps, Behavior Disorders and Learning Disabilities." *Psychology in the Schools*, 1989,26.292-300.(Aktaran: Civelek, 1997).
- Smith, Thomas. E. C., Edward. A. Polloway, J. R. Patton ve C. A. Dowdy. **Teaching Students with Special Needs in Inclusive Settings**. Boston: Allyn and Bacon, 1995.
- Stainback, W., S. Stainback, ve G. Stefanich. "Learning Together in Inclusive Classrooms.", **Teaching Exceptional Children**, 28, 3: 14-19, 1996.

Sucuoğlu, Bülbin. "Özürli Çocukđa Sahip Anne Babaların Gereksinimlerinin Belirlenmesi", **Çocuk ve Ruh Sağlığı Dergisi**, 2, 1: 10-17 1995

Turgut, Fuat M. **Eğitimde Ölçme ve Değerlendirme Metodları**. Ankara: 1995.

Uzuner, Yıldız. "Niteliksel Araştırma Yönteminin Özellikleri". **IV. Ulusal Eğitim Bilimleri Kongresi Bildirileri 3**. Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir: 1999.

Vaughn, Sharon., Batya Elbaum ve Alison Gould Boardman. "The Social Functioning of Students with Learning Disabilites: Implications for Inclusion." **Exceptionality**, 9(1,2), 47-65, 2001

Yıldırım, Ali. ve Hasan Şimşek. **Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri**. Seçkin Yayınevi. Ankara: 1999.

York, Jennifer., Terri. Vandercook, C. Macdonald, C. Heise-Neff ve E. Coughy. "Feedback About Integrating Middle-School Student with Severe Disabilites in General Education Classes", **Exceptional Children**, 58, 3: 244-258, 1992.